

Yhdyskuntaseuraamustoimistojen
työntekijöiden
kokemuksia Ohjenuoran käytöstä

Niinimäki, Tanja

Vakkuri, Johanna

Laurea-ammattikorkeakoulu
Laurea Tikkurila

Yhdyskuntaseuraamustoimistojen työntekijöiden
kokemuksia Ohjenuoran käytöstä

Tanja Niinimäki ja Johanna Vakkuri
Rikosseuraamusalan
Koulutusohjelma
Opinnäytetyö
Toukokuu, 2010

Niinimäki Tanja ja Vakkuri Johanna

Yhdyskuntaseuraamustoimistojen työntekijöiden kokemuksia Ohjenuoran käytöstä

Vuosi 2010 Sivumäärä 56

Rikosseuraamuslaitos on vuonna 2010 muodostunut organisaatio entisestä Rikosseuraamusvirastosta, Vankeinhoitolaitoksesta ja Kriminaalihuoltolaitoksesta. Rikosseuraamuslaitoksen alaisuudessa toimii yhdyskuntaseuraamustoimistoja, jotka olivat aikaisemmin Kriminaalihuoltolaitoksen aluetoimistoja. Yhdyskuntaseuraamustoimistot toimeenpanevat yhdyskuntaseuraamuksia kuten yhdyskuntapalvelua ja nuorisorangaistusta.

Nuorisorangaistus on vuodesta 2004 lähtien koko maassa käytössä ollut rangaistus ja toimeenpano, joka koostuu ohjelmista, tehtävistä ja valvontatapaamisista. Vuonna 2005 ilmestyi nuorisorangaistuksen puolistrukturoitu sisältökäsikirja Ohjenuora.

Opinnäytetyömme tarkoituksena oli selvittää Ohjenuoran käyttöä asiakastyössä yhdyskuntaseuraamustoimistoissa. Koemme, että opinnäytetyötämme voidaan hyödyntää kehitettäessä Ohjenuoraa tai muita vastaavia käsikirjoja.

Työmme viitekehys koostuu yhdyskuntaseuraamustoimistoissa tehtävästä asiakastyöstä, sosiaalityöstä ja ammatillisista työkäytännöistä sekä ohjelmatyöskentelystä, uusintarikollisuuden ehkäisystä ja kuntouttavasta toiminnasta. Työssä käsittelemme myös nuorisorangaistusta rangaistuksen täytäntöönpanon näkökulmasta ja sitä kautta myös Ohjenuoran taustaa, tarkoitusta ja sisältöä.

Opinnäytetyömme on tehty laadullisena tutkimuksena ja aineiston keruussa on käytetty teemahaastattelumenetelmää. Aineistomateriaali on kerätty ajalla marraskuu 2008- tammikuu 2009. Haastattelimme yhdeksää rikosseuraamuslaitoksen työntekijää viidestä eri yhdyskuntaseuraamustoimistosta.

Työmme johtopäätöksenä voimme sanoa, että nuorisorangaistusten vähäisestä määrästä johtuen Ohjenuoraa ei ole käytetty niin paljon kuin alun perin oli tarkoitettu. Positiivista on kuitenkin se, että Ohjenuoraa käytetään myös muissa yhdyskuntaseuraamusten toimeenpanoissa ja siten se on koettu toimivaksi.

Niinimäki Tanja and Vakkuri Johanna

Experiences of the juvenile punishment handbook Ohjenuora by Community Sanctions Office employees

Year	2010	Pages	56
------	------	-------	----

In 2010, a new authority, named The Criminal Sanctions Agency, was formed in Finland when the former Criminal Sanctions Agency, the Prison Service and the Probation Service united. Community Sanctions Offices that used to be regional offices of the Probation Agency operate now under the Criminal Sanctions Agency. These Community Sanctions Offices enforce community sanctions such as community service and juvenile punishment.

Juvenile punishment is a sanction introduced in Finland in 2004. The enforcement consists of activities and programmes and supervision appointments. Ohjenuora, a semi-structured programme handbook, was released in 2005 and it includes programmes on problem solving, social skills, anger management, civics, and traffic behaviour.

The purpose of this thesis was to find out how the Ohjenuora is being used at the Community Sanctions Offices and thus to provide useful information when developing the Ohjenuora or other similar handbooks.

The theoretical frame of reference of the thesis consisted of the work done with offenders at the Community Sanctions Offices, social work, handbook-based work, professional work procedures as well as recidivism and rehabilitation. The thesis also focused on juvenile punishment from the angle of sanctions enforcement and, in this way, its focus was also on the background, meaning and content of the Ohjenuora.

The research material of this qualitative thesis was gathered with theme interviews between November 2008 and January 2009. Nine employees of the Criminal Sanctions Agency were interviewed in five different Community Sanctions Offices throughout the country.

As a conclusion of the study, it can be stated that because of the minimal use of juvenile sanctions, the Ohjenuora was not being used as much as initially intended. However, it was positive to notice that the Ohjenuora is being used and considered very useful in other enforced community sanctions.

Keywords: RECIDIVISM, JUVENILE PUNISHMENT, WORKING WITH OFFENDERS

Sisällys

1	JOHDANTO.....	6
2	RIKOSSEURAAMUSLAITOS ORGANISAATIONA	8
3	NUORISORANGAISTUS.....	9
4	SISÄLTÖ JA SUORITTAMINEN.....	11
5	OHJENUORA	12
6	ASIAKASTYÖTÄ UUSINTARIKOLLISUUDEN EHKÄISEMISEKSI.....	16
	6.1 Uusintarikollisuuden ehkäisy	16
	6.2 Kuntouttava toiminta.....	17
	6.3 Ohjelmatyöskentely	21
	6.4 Asiakastyö yhdyskuntaseuraamustoimistoissa.....	25
	6.5 Tavoitteellista sosiaalityötä	27
	6.6 Ammatilliset työkäytännöt	28
7	TUTKIMUSASETELMA	32
8	TULOKSET	36
	8.1 Käsikirjan hyödyntäminen	36
	8.2 Käsikirjan vaikutus työn tekemiseen	40
	8.3 Käsikirjan merkitys vuorovaikutukseen.....	45
9	PÄÄTELMÄT.....	47
10	LOPUKSI.....	50
	LÄHTEET	51
	LIITTEET	55
	LIITE 1: SÄHKÖPOSTI TOIMISTOJEN JOHTAJILLE.....	55
	LIITE 2: TEEMAHAASTATTELURUNKO	56

1 JOHDANTO

Rikosseuraamusalan päätehtävänä on rikollisuuden vähentäminen erilaisin keinoin. Tähän asti vankila on kautta aikojen ollut käytetyin rangaistusmuoto, ja sen rinnalle Suomessa on vasta hiljattain tullut käyttöön vankeuteen rinnastettavia siviilissä suoritettavia tuomioita. Yhdyskuntaseuraamustoimistojen toimeenpanemat ehdolliset vankeusrangaistukset, joissa on mahdollisuuksia tehdä sekä kuntouttavaa työtä että sosiaalityötä, ovat suuremmat kuin suljetussa laitoksessa. Paineet ja vaatimukset lisääntyvät koko ajan rikosseuraamusalalla ja painotus on tehokkaammassa uusintarikollisuuden ehkäisyssä. Yhä enemmän panostetaan myös vapaudessa suoritettaviin rangaistuksiin. Nykyään vankilan sisälläkin on mahdollisuus osallistua erilaisiin kuntouttaviin ohjelmiin, esimerkkinä seksuaalirikoksista tuomituille suunnattu STOP-ohjelma.

Suomessa rikosoikeudelliset seuraamukset voidaan jakaa vankeusrangaistuksiin ja yhdyskuntaseuraamuksiin. Yhdyskuntaseuraamukset pitävät sisällään muun muassa ehdonalaisesti vapautuneiden valvontaa sekä nuorisorangaistusten toimeenpanoa. Me keskitymme tarkastelemaan työssämme yhden yhdyskuntaseuraamuksen, nuorisorangaistuksen, ja siinä käytettävän tehtäväkäsikirjan eli Ohjenuoran käyttöä asiakastyössä.

Aiheen valintaan vaikutti paljon se, että olemme kumpikin kiinnostuneita nuorista ja nuorten kanssa tehtävästä työstä. Työn toteuttamisessa ja aiheeseen perehtymisessä auttoi se, että Tanja työskentelee Rikosseuraamuslaitoksessa ja Johanna puolestaan on tutustunut käytännössä siellä tehtävään asiakastyöhön, sekä muuten työskennellyt nuorten kanssa lastensuojelun kentällä. Näemme aiheen myös tärkeäksi ja ajankohtaiseksi. Koemme, että työntekijöiden kokemuksia ja näkemyksiä käsikirjan käytöstä nuorisorangaistuksessa olisi hyvä saada julki. Olimme kiinnostuneita kuulemaan heidän konkreettisista kokemuksistaan Ohjenuorasta ja siitä onko Ohjenuora lunastanut paikkansa työväliseinä.

Opinnäytetyömme aiheena on siis puolistrukturoidun materiaalin käyttö Rikosseuraamuslaitoksen yhdyskuntaseuraamustoimistojen asiakastyössä. Aihetta rajasimme koskemaan nuorisorangaistusta ja sen toimeenpanossa käytettävää sisältökäsikirja Ohjenuoraa. Ohjenuoran olemme valinneet siksi, että sen sisältämiä tehtäviä käydään läpi Rikosseuraamuslaitoksen työntekijöiden toimesta jokaisen nuorisorangaistusta suorittavan nuoren kanssa. Ohjenuora on suunniteltu käytettäväksi monipuolisesti myös muussakin Rikosseuraamuslaitoksen asiakastyössä kuin nuorisorangaistuksessa. Tässä täytyy mainita kuitenkin, ettei Ohjenuora ole strukturoitu ohjelma vaan puolistrukturoitu eikä sitä ole akkreditoitu. Kuitenkin Rikosseuraamuslaitoksen keskushallinnon tavoitteena on, että tämän vuoden loppuun mennessä olisi käytössä vain akkreditoituja ohjelmia (Rikosseuraamuslaitos, 2010a).

Opinnäytetyömme kautta pyrimme vastaamaan seuraaviin kysymyksiin: miten puolistrukturoitua materiaalia on hyödynnetty käytännön asiakastyössä Rikosseuraamuslaitoksessa ja miten se vaikuttaa työn tekemiseen työntekijän näkökulmasta sekä millainen merkitys tällaisella materiaalilla on vuorovaikutukseen asiakkaan kanssa. Tulosten kautta pyrimme tutkimukselamme tuottamaan sellaista tietoa, josta olisi Rikosseuraamuslaitoksen keskushallinnolle hyötyä mahdollisten uusien kirjallisten toimintaohjelmien suunnittelussa.

Ohjenuora on kesästä 2005 lähtien käytössä ollut tehtäviä ja ohjelmia sisältävä työväline, jonka avulla asiakasta pyritään ohjaamaan rikoksettomaan elämäntapaan. Tehtävät ovat pääosin kognitiivis-behavioraalisia, vaikuttaen siis yksilön ajatteluun ja sitä kautta myös yksilön toimintaan. Kiehelän ja Tynin (2009) mukaan tämän hetkinen kuntoutusajattelu perustuu rangaistuksen aikana tehtävään rikoksentekijän kuntoutukseen. Fokus on yksilössä ja yksilön poikkeavassa käyttäytymisessä sekä siihen johtaneissa syissä. Näihin vaikuttamalla voidaan saada tuloksia myös uusintarikollisuuden ehkäisyssä. (Kiehelä, Tyni 2009, 15.)

Meidän mielestämme oli hyvä lähteä selvittämään muun muassa miten työntekijät kokevat puolistrukturoidun materiaalin käytön asiakkaiden kanssa työssään sekä kuinka aktiivisesti he käyttävät sen sisältöä hyväkseen. Lähtökohtaisesti työntekijän ja asiakkaan välinen prosessi on erittäin tiivis, ja käsikirjan puolistrukturoitu materiaali rajaa vahvasti asiakkaiden kanssa tehtävää työtä, määrittäen työntekijöiden käyttämiä työmenetelmiä. Jotta vuorovaikutussuhde olisi myös tuloksekas, on mielestämme ensiarvoisen tärkeää, että käytettävät työvälineet ovat toimivia sekä työntekijälle luontaisia ja vaivattomia käyttää.

Työmme aineisto muodostuu nuorisorangaistuksen parissa työskentelevien työntekijöiden haastatteluista. Toivoimme haastateltaviksi sellaisia työntekijöitä, joilla oli yli viiden vuoden kokemus nuorisorangaistuksen toimeenpanosta sekä Ohjenuorasta siltä ajalta, kun se on ollut käytössä. Kaikki kysymämme haastateltavat eivät kuitenkaan halunneet osallistua tutkimukseemme, suurin osa kuitenkin. Kaiken kaikkiaan haastattelimme siis yhdeksän henkilöä eri toimistoista ympäri Suomea. Haastattelut teimme haastateltavien työpaikoilla yksilöhaastatteluina.

Lähdemme työssämme liikkeelle esittelemällä Rikosseuraamuslaitoksen organisaatiota ja toimintaa. Tämän osion jälkeen kerromme yhdyskuntaseuraamustoimistosta, siellä tehtävästä työstä ja esittelemme nuorisorangaistusta sekä siinä käytettävän käsikirjan, Ohjenuoran, tarkemmin. Jotta myös ymmärtäisimme paremmin Rikosseuraamuslaitoksessa työskentelevien työntekijöiden ajatusmaailmaa, työskentelytapoja sekä niitä lainalaisuuksia, jotka vaikuttavat heidän työskentelynsä, käsittelemme rikollisuuden ehkäisyyn, kuntoutukseen ja asiakastyöhön liittyviä peruseriaatteita ja niiden taustalla vaikuttavia teorioita.

Viitekehyksen jälkeen esittelemme haastatteluista saamiamme tuloksia. Materiaalia onneksi tuli riittävästi ja ihmiset olivat erittäin innokkaita kertomaan työstään ja siitä, miten he kokivat Ohjenuoran vaikuttavan työskentelynsä. Tulosten jälkeen esittelemme omia päätelmiämme tutkimusaiheesta.

2 RIKOSSEURAAMUSLAITOS ORGANISAATIONA

Rikosseuraamuslaitoksen organisaatio on käynyt läpi monia muutoksia pitkän historiansa aikana. Vuonna 1870 perustettiin Suomen Wankeusyhdistys, tuolloin tavoitteena oli kristillisessä hengessä uusintarikollisuuden estäminen sekä vankilassa olevien "siveellinen parantaminen". (Rikosseuraamuslaitos 2010b.) Tavoite ei juuri ole muuttunut vuosikymmenien saatossa mutta keinot ovat muokkautuneet. Rikosseuraamuslaitoksen tavoitteena on edelleen rikosoikeudellisten seuraamusten täytäntöönpano ja uusintarikollisuuden ehkäisy. (Rikosseuraamuslaitos 2010c.)

Suomen Wankeusyhdistyksestä tuli Kriminaalihuolto ry vuonna 1966 ja jo vuonna 1975 se muuttui Julkisoikeudelliseksi Kriminaalihuoltoyhdistykseksi (KHY). Merkittävä muutos organisaation toiminnassa tapahtui vuonna 2001, jolloin Kriminaalihuoltoyhdistys muuttui valtion viranomaiseksi: Kriminaalihuoltolaitokseksi (KHL). Viimeisin muutos tapahtui vuonna 2010, jolloin Kriminaalihuoltolaitos, Vankeinhoitolaitos ja Rikosseuraamusvirasto yhdistyivät yhteiseksi laitokseksi: Rikosseuraamuslaitokseksi (Rikosseuraamuslaitos 2010b). Rikosseuraamuslaitos koostuu keskushallinnosta (entinen Rikosseuraamusvirasto) ja kolmesta rikosseuraamusalueesta, joita ovat Etelä-Suomen rikosseuraamusalue, Länsi-Suomen rikosseuraamusalue ja Itä-Pohjois-Suomen rikosseuraamusalue (Rikosseuraamuslaitos 2010k). Nämä alueet taas pitävät sisällään arviointikeskuksen sekä useita rikosseuraamuskeskuksia, jotka taas koostuvat vankiloista ja yhdyskuntaseuraamustoimistosta (Rikosseuraamuslaitos 2010e).

Organisaatiouudistuksen tavoitteena oli muodostaa aiempaa yhtenäisempi kokonaisuus rangaistuksen suorittamisesta vapautumisvaiheineen tutkintavangin, tuomitun ja asiakkaan kannalta sekä saada aikaan sujuvamat prosessit seuraamuksista, tutkintavankeuksista, vankeusrangaistuksista sekä yhdyskuntaseuraamuksista. (Rikosseuraamuslaitos 2010c.) Vuosien saatossa lukuisat lait ja asetukset ovat vaikuttaneet nykyisen Rikosseuraamuslaitoksessa tehtävän työn muotoutumiseen. Muutoksia on tapahtunut muun muassa siinä, millaisia rangaistuksia tuomitaan, määräykset tehtävästä työstä ja sen sisällöstä sekä työskentelyn tavoitteissa. Käytännön tasolla nämä muutokset tarkoittavat työskentelyn vaikuttavuuden ja tehokkuuden lisääntymistä sekä yksittäisen työntekijän työmetodien näkyväksi tekemistä.

Rikosseuraamuslaitoksen tehtävänä on huolehtia yhteiskunnan turvallisuudesta. Tähän pyritään ylläpitämällä laillista ja turvallista seuraamusten täytäntöönpanojärjestelmää sekä myötävaikuttamalla uusintarikollisuuden vähentämiseen ja rikollisuutta ylläpitävän syrjäytymiskehityksen katkaisemiseen. Toimiakseen yhteiskunnan hyväksi Rikosseuraamuslaitos sitoutuu yhteiskunnalle tärkeiksi pidettyihin arvoihin kuten perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien turvaamiseen sekä tuomittujen inhimilliseen ja tasapuoliseen kohteluun. Lisäksi Rikosseuraamuslaitos sitoutuu täytäntöönpanon toteuttamiseen siten, että se tukee tuomitun yksilöllistä kasvua ja kehitystä sekä hänen pyrkimystään rikoksettomaan elämään. (Rikosseuraamuslaitos 2010d.)

Rikosoikeudellisia seuraamuksia ovat:

- Vankeusrangaistus
- Tutkintavankeus
- Ehdollinen vankeus
- Nuorisorangaistus
- Yhdyskuntapalvelu
- Sakko

(Rikosseuraamuslaitos 2010g.)

Rangaistusten täytäntöönpanojärjestelmän yksi merkittävin osa on vapaudessa suoritettavat yhdyskuntaseuraamukset, jotka täytäntöönpannaan normaalin arkielämän piirissä ja ne toteutetaan yhteistyöverkostojen avulla (Rikosseuraamuslaitos 2010f). Yksi vapaudessa suoritettava yhdyskuntaseuraamus on nuorisorangaistus, jota tarkastelemme seuraavassa kappaleessa lähemmin

3 NUORISORANGAISTUS

Nuorisorangaistuksen kehitys kokeilulaista tähän päivään on ollut mutkainen. Laki nuorisorangaistuksen kokeilemisesta tuli voimaan 1.2.1997 ja lain voimaantuloaikana sitä sovellettiin Espoon, Helsingin, Joensuun, Tampereen, Turun, Vaasan ja Vantaan käräjäoikeuksissa (L 1058/1996). Kokeilun piti kestää vuoden 1999 loppuun asti, mutta hallituksen esityksessä (HE 35/1999) oli pohdittu lain vähäistä käyttöä ja päädytty siihen, että sen soveltaminen ei ole ollut helppoa ja vielä ei ole saatu tarpeeksi tietoa rangaistuksen vaikutuksesta. Tästä johtuen kokeilua päätettiin jatkaa syksyllä 1999 vielä vuoden 2001 loppuun asti (L 1092/1999). Eduskunta päätti vuoden 2001 joulukuussa jatkaa kokeilua vielä vuoden 2004 loppuun (L 1471/2001). Viimeisin laki nuorisorangaistuksesta tuli voimaan vuoden 2004 joulukuussa ja se on edelleen voimassa koko maassa (L 1196/2004).

Ensimmäisen kolmivuotisen kokeilujakson aikana lakia muutettiin sisällöllisesti niin, että nuorisorangaistuksen tuomitsemisen edellytyksiin lisättiin ehto siitä, että tähän rangaistukseen tuomitsemista on pidettävä perusteltuna uusien rikosten ehkäisemiseksi ja tekijän sosiaalisen selviytymisen edistämiseksi. Muutoksen tarkoituksena oli laajentaa nuorisorangaistuksen käyttöä jo nuoren rikoskierteen alkuvaiheessa. Kokeilun keskeisenä motiivina oli pyrkimys saada käyttöön seuraamus, joka välttäisi ehdottoman vankeuden haitat, mutta osoittaisi nuorelle rikoksenteikijälle ehdollista rangaistusta selvemmin, että hänen on suoritettava konkreettinen rangaistus. (Marttunen ja Takala 2002, 1-2.) Nuorisorangaistuksen tarkoituksena on siis tukea nuorta rikoksettomaan elämään sekä osoittaa nuorelle, että teoilla on konkreettisia ja tuntuvia seurauksia.

Nuorisorangaistus on alle 18-vuotiaana rikokseen syyllistyneelle tarkoitettu rangaistus, ja tuomion pituus voi vaihdella neljästä kuukaudesta yhteen vuoteen. Nuorisorangaistuksella pyritään edistämään nuoren sosiaalista selviytymistä ja ehkäistä hänen syyllistymistään uusiin rikoksiin. Nuorisorangaistuksen toimeenpanee yhdyskuntaseuraamuslaitos ja nuoren valvojana toimii yhdyskuntaseuraamustoimiston virkamies. (Rikosseuraamuslaitos 2010i.)

Nuorisorangaistukseen on mahdollista tuomita, jos rikoksesta syytetty on rikoksen tekohetkellä ollut 15-17-vuotias ja jos tuomioistuin pitää sakkoa riittämättömänä, mutta ehdotonta vankeutta liian ankarana rangaistuksena nuoren teosta. Nuorisorangaistus rinnastuu ankaruudeltaan ehdolliseen vankeuteen. (Rikosseuraamuslaitos 2010i.) Esimerkiksi nuorten kohdalla ehdollinen rangaistus, ja siihen mahdollisesti liittyvä valvonta, on tarkoitettu matalan uusimisriskin rikoksenteikijöille, kun taas nuorisorangaistus intensiivisine sisältöineen on nimenomaan korkeamman uusimisriskin rikoksenteikijöille suunnattu sanktio (Kriminaalihuoltoyhdistys 2000, 17). Nuorisorangaistukseen tuomitaan harvoin nuoria, jotka eivät ole aikaisemmin syyllistyneet rikoksiin, sillä yhtenä perusajatuksena on, että nuorisorangaistukseen tuomittu nuori on rikoskierteessä tai rikoskierteen alussa. Mikäli nuori syyllistyy yhteen rikokseen, se ei vielä tarkoita, että hän olisi rikoskierteen alussa.

Yksittäisen nuorisorangaistuksen sisältö määritellään toimeenpanosuunnitelmassa, joka on tuomioistuimen vahvistama. Rangaistuksen sisältö koostuu valvontatapaamisista, niissä suoritettavista tehtävistä ja ohjelmista sekä perehtymisestä työhön ja työelämään. (Rikosseuraamuslaitos 2010h.) Nuorisorangaistus yhdistelee siis elementtejä ehdollisen vankeuden valvonnasta sekä yhdyskuntapalvelusta. Tänä päivänä työelämään ja työhön perehtyminen harvemmin suoritetaan yhdyskuntapalvelun kaltaisena nuorisopalveluna, kuten se on lain alkuaikoina suoritettu. Nykyään työelämään tutustuminen toteutetaan useimmiten käymällä keskusteluja nuoren kanssa muun muassa työntekijän oikeuksista ja velvollisuuksista, tekemällä rooliharjoituksia työhaastattelutilanteista sekä tutustumalla työvoimatoimistoon tai opiskelu-

ja työpaikkoihin. Valvontatapaamiset ovat sisällöltään hyvin samanlaisia kuin ehdollisesti rangaistuilla nuorilla, jotka ovat määrätty valvontaan.

Nuorisorangaistuksen punainen lanka on asiakkaan muutosprosessin tukeminen ja etenevä ongelmanratkaisu (Kriminaalihuoltolaitos 2005, 13). Tämä tarkoittaa sitä, että ohjelmien ja keskusteluiden avulla kartoitetaan asiakkaan ongelma-alueita ja riskejä uuden rikoksen tekemiseen. Tähän työntekijällä on apuna sisältökäsikirja Ohjenuora, josta valitaan ne osiot, joiden avulla päästään asiakkaan kanssa käsittelemään ongelma-alueita. Luvussa 2.1.2 käsittelemme Ohjenuoraa syvemmin.

4 SISÄLTÖ JA SUORITTAMINEN

Ensimmäinen askel nuorisorangaistusprosessissa on syyttäjän pyytämän nuorisorangaistuksen toimeenpanosuunnitelman laatiminen arviointikeskuksessa. Arviointikeskuksen tehtävänä on arvioida nuorisorangaistukseen tuomitsemisen tarkoituksenmukaisuus. (Rikosseuraamuslaitos 2010i.) Toimeenpanosuunnitelman ohella syyttäjälle lähetetään myös sosiaaliviraston nuoresta laatima henkilötutkinta, joka sisältää kartoituksen nuoren sosiaalisesta ympäristöstä ja elämäntilanteesta.

Nuori haastatellaan toimeenpanosuunnitelmaa varten Rikosseuraamuslaitoksen virkamiehen toimesta. Haastattelussa pyritään selvittämään nuoren elämäntilanne sekä ne asiat, jotka vaikuttavat hänen rikolliseen käyttäytymiseen, jotta suunnitelma voitaisiin rakentaa uusintarikollisuutta ehkäiseväksi. (Kriminaalihuoltolaitos 2005, 23.) Toimeenpanohaastattelussa olisi toivottavaa, että paikalla olisi nuoren lisäksi hänen huoltajansa, lastensuojelun sosiaalityöntekijä sekä mahdollisesti muita nuoren verkoston jäseniä. Verkoston läsnäolo tilaisuudessa on suotavaa, sillä silloin on mahdollista puuttua nuoren negatiivisesti oirehtivaan käyttäytymiseen mahdollisimman pian, jo ennen mahdollista käräjäoikeuden määräämää rangaistusta.

Toimeenpanosuunnitelmassa määritellään mitä ohjelmia kukin nuori käy läpi rangaistuksen aikana. Toimeenpanosuunnitelmaan sisältyvät aina rikoskeskustelut sekä nuoren tarpeet huomioiden esimerkiksi motivoivat keskustelut ja päihdekeskustelut. Toimeenpanosuunnitelmassa myös määritellään työntekijän ja nuoren välinen tapaamistiheys. Nuorisorangaistuksen alettua voidaan toimeenpanosuunnitelmaa vielä muuttaa jos koetaan, että nuori hyötyisi jostain keskusteluosiosta, jota ei ollut määritelty toimeenpanosuunnitelmassa. Esimerkkinä nuori, jonka toimeenpanosuunnitelma sisältää rikoskeskustelut sekä keskustelut päihdeiden käytöstä. Jos nuori syyllistyy pahoinpitelyyn toimeenpanosuunnitelman laatimisen ja toimeenpanon alkamisen välissä, niin hänelle voidaan tehdä tarkennettu toimeenpanosuunnitelma, johon on lisätty rikoskeskusteluiden ja päihdekeskusteluiden lisäksi keskustelut suuttumuksen hallinnasta.

Käytännössä nuorisorangaistus alkaa, kun nuori saapuu ensimmäiseen tapaamiseen ja alustava toimeenpanosuunnitelma muokataan tarkemmaksi vastaamaan nuoren tarpeita. Aluksi tapaamiset ovat valvontatapaamisia, joissa nuoren kanssa käydään läpi hänen sen hetkistä elämäntilannettaan sekä käydään läpi toimeenpanon aloitukseen liittyviä tehtäviä. Seuraavaksi nuoren kanssa aletaan työskennellä suunnitellun toimeenpanosuunnitelman mukaisesti. Alussa voidaan käydä motivoivia keskusteluja jos ne on koettu tarpeellisiksi, mutta muuten keskustelut aloitetaan useimmiten rikoskeskusteluista, jotka ovat pakollisia kaikille nuorisorangaistusta suorittaville. Keskustelut toteutetaan Ohjenuorassa olevien tehtävien mukaisesti kuitenkin niin, että niitä tehdessä huomioidaan sekä nuoren kyky ymmärtää keskustelun sisältö että hänen kykynsä ilmaista itseään kirjallisesti tai suullisesti. Ohjenuora pitää sisällään vaihtoehtoisia tehtäviä eri teemoista. Lisäksi osa keskusteluista voidaan toteuttaa esimerkiksi videoita tai DVD:tä katsomalla.

Nuorisorangaistustapaamisia on vähintään kerran viikossa koko tuomion ajan, joten nuorelta vaaditaan paljon rangaistuksen suorittamiseksi moitteettomasti. Usealla nuorisorangaistusta suorittavalla nuorella saattaa olla pitkä historia epäsäännöllistä elämää ja koulunkäyntikin on saattanut jäädä vähemmälle, joten nuoret eivät välttämättä ole ikinä joutuneet noudattamaan tiettyjä aikoja tai suunnittelemaan ajankäyttöään. Tällöin säännöllisten ja tiheiden tapaamiskertojen noudattaminen voi tuottaa vaikeuksia. Jos nuori ei saavu valvontatapaamisiin, ovat nuorisorangaistuksessa käytettävät sanktiot usein tehokkaita ja monelle vaikuttavia, varsinkin kun on mahdollista, että tuomio voidaan muuntaa viimekädessä ehdottomaksi vankeudeksi. Nuoren sanktioinnissa on pyritty kuitenkin huomioimaan nuoren ikä ja tahallisuusaste. Eli nuorta ei rangaista siitä, että hän satunnaisesti unohtaa tapaamisen. Nuorisorangaistuslain mukaan yhdyskuntaseuraamustoimistolla on velvollisuus pyytää poliisi noutamaan nuori seuraavaan tapaamiseen jos poissaolo tapaamisista vaikuttaa tahalliselta. Sanktioita nuorisorangaistuksen velvollisuuksien rikkomisesta ovat suullinen huomautus, kirjallinen huomautus ja kirjallinen varoitus, jonka jälkeen yhdyskuntaseuraamustoimiston tehtävänä on saattaa asia tuomioistuimen käsiteltäväksi. (L 2004/1196.) Monesti nuori saa kuitenkin useamman suullisen huomautuksen ennen kirjallista huomautusta.

5 OHJENUORA

Nuorisorangaistuksen sisältöä valmistelemaan asetettiin 25.2.2004 kehittämistyöryhmä. Työryhmän tehtävänä oli sisältökäsikirjan kokoaminen. Käsikirjan taustamateriaalina on käytetty erityisesti Työkalupakki-käsikirjaa sekä yhdyskuntapalvelun Liikenneturva-ohjelmaa, jotka ovat Rikosseuraamuslaitoksen omia strukturoituja ohjelmia (Lumme, 2009). Lisäksi materiaalina on käytetty yhdysvaltalaista ART-ohjelmaa (Aggression Replacement Training), englantilaista suuttumuksen hallinta ohjelmaa sekä ruotsalaisia Brootts-Brytet ja BSF- (Beteende sam-

tal förändring) ohjelmia. Käsikirjaa on muokattu myös osana laajempaa yhdyskuntaseuraamustoimiston asiakastyön linjausten valmistelua. (Kriminaalihuoltolaitos 2005, 5.) Ennen Ohjenuoran käyttöönottoa työntekijöillä oli käytössä nuorisorangaistuksen toimeenpanossa kolme aihekokonaisuutta sisältävä materiaali. Materiaali koostui Nuori ja rikos, Nuori ja päihitteet sekä Nuori ja yhteiskunta asiakokonaisuuksista. Nykyisessä käsikirja Ohjenuorassa on monia samoja tehtäviä kuin aikaisemmin käytössä olleessa materiaalissa.

Käsikirjassa tarkastellaan asiakkaan kokonaistilannetta hänen toimintaympäristössään. Sisältö on monimuotoinen ja monella eri tasolla vaikuttava siksi, että rikosentekijöiden ongelmatkin ovat monimuotoisia. Tällöin asiakastyön kokonaisvaltaisessa näkemyksessä sosiaalityön merkitys korostuu. Nuorisorangaistuksen sisältökäsikirja on laadittu niin, että työntekijät voivat rakentaa asiakaslähtöisen räätälöidyn kokonaisuuden, koska erilaiset vaikeudet yhdistyvät eri asiakkailla eri tavoin ja tapahtumaympäristöt vaihtelevat asiakaskohtaisesti (Kriminaalihuoltolaitos 2005, 11). Ohjenuoran sisältämät keskustelukokonaisuudet koostuvat siis useista pienistä tehtävistä, joista työntekijät saavat oman näkemyksensä mukaan valita nuorelle sopivat ja tarkoituksenmukaiset tehtävät luodakseen jokaiselle nuorelle tarkoituksenmukaisen kokonaisuuden.

Ohjenuora on tarkoitettu apuvälineeksi niin asiakkaan elämäntilanteen jäsentämiseen kuin työntekijän työn kuvaamiseen. Ohjenuora edustaa sellaista näkemystä, että ohjelmatyyppinen työ, sosiaalityö ja rangaistuksen toimeenpano eivät ole toisilleen vaihtoehtoisia tai vastakkaisia tapoja tehdä yhdyskuntaseuraamustyötä, vaan kuvaavat työskentelyn eri tasoja ja tukevat toisiaan. (Kriminaalihuoltolaitos 2005, 11.) Meidän kokemuksemme mukaan yhdyskuntaseuraamustoimiston työntekijöillä on yleisesti sellainen näkemys, että vaikka rangaistuksen toimeenpano on ensisijainen tehtävä, niin monet työntekijät haluavat tehdä voitavansa asiakkaiden kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin takaamiseksi esimerkiksi verkostotyön, viranomaisyhteistyön, perhetyön sekä palveluohjauksen avulla.

Ohjenuoran mukaan työskentelyssä tarvitaan sosiaalisten siteiden vahvistamisen lisäksi kognitiivisten taitojen parantamista sekä sosiaalisen käytöksen vahvistamista. Näihin pyritään muun muassa ohjaamalla, tarjoamalla ratkaisuvaihtoehtoja sekä tukemalla asiakasta irrottautumaan rikollisesta elämäntavasta. Ohjenuoran mukaan muutosprosessi etenee yksilöllisesti. Tämä tarkoittaa sitä, että mitä konkreettisempi tai alhaisempi tunteiden käsittelytaso asiakkaalla on, sitä enemmän työskentely kannattaa painottaa toiminnallisuuteen. (Kriminaalihuoltolaitos 2005, 11.)

Ohjenuoran ei ole tarkoitus kattaa koko nuorisorangaistusta, sillä on koettu, että kaikkea työskentelyä ei pystytä, eikä ole järkevääkään, strukturoida etukäteen. Nuorisorangaistukseen voidaan sisällyttää myös liikenneturva- tai suuttumuksen hallinta-ohjelma, jos se koe-

taan hyödylliseksi. Lisäksi toimeenpano voi valvontatapaamisissa pitää sisällään muunlaista työskentelyä, joka koetaan tärkeäksi nuoren elämäntilanteen kannalta. (Kriminaalihoitolaitos 2005, 12.)

Kaikilla nuorisorangaistusta suorittavilla nuorilla toimeenpanon suorittaminen alkaa toimeenpanon aloituksella, jonka tavoitteena on muun muassa tutustumista, myönteisen asiakassuhteen rakentamista, asiakkaan motivoimista muutoksen mahdollisuuteen sekä ohjelmaan valmistautumista (Kriminaalihoitolaitos 2005, 39). Alussa nuoren kanssa käydään läpi nuorisorangaistukseen liittyvät käytännön asiat ja säännöt toimeenpanon suorittamiseen. Lisäksi alussa jatketaan toimeenpanosuunnitelmassa aloitettua nuoren elämäntilanteen kartoitusta keskustelemalla sekä erilaisia itsearviointeja tehden. Itsearviointien tarkoituksena on saada käsitys siitä miten nuori itse kokee oman elämänsä ja mitä muutoksia hän kokee itselleen hyödyllisiksi tai tarpeellisiksi. Aloituksen jälkeen nuoren kanssa aloitetaan toimeenpanosuunnitelmassa olevien osioiden läpikäyminen. Toimeenpanosuunnitelma voi sisältää rikoskeskusteluiden lisäksi seuraavia asiakokonaisuuksia:

- Motivoivat keskustelut
- Päihdekeskustelut
- Suuttumuksen hallinta
- Sosiaalisten taitojen kehittäminen
- Liikennekeskustelut
- Yhdyskuntaosio

Rikoskeskustelut koostuvat kahdeksasta teemasta, joissa käsitellään muun muassa nuoren ja hänen läheistensä suhtautumista rikoksiin, punnitaan rikosten seurauksia ja haetaan vaihtoehtoisia toimintatapoja. Rikoskeskusteluissa käsitellään myös päihteiden käytön yhteyttä rikoksiin sekä laajemmin ongelmatilanteita ja opetellaan ongelmanratkaisua että oman mielipiteen ilmaisemista muita loukkaamatta. (Rikosseuraamuslaitos 2010j.) Rikoskeskusteluja käytetään myös muissa yhdyskuntarangaistusten toimeenpanoissa, mutta niitä ei välttämättä käsitellä yhtä suunnitelmallisesti kuin nuorisorangaistuksessa.

Muut kuusi osiota, motivoivat keskustelut, sosiaalisten taitojen kehittäminen, suuttumuksen hallinta, liikennekeskustelut, päihdekeskustelut ja yhdyskuntaosio valitaan jokaiselle nuorelle tarpeen mukaan. Tarve määritellään toimeenpanosuunnitelmassa, jota voidaan tarkentaa nuoren aloittaessa suorittamaan toimeenpanoa.

Mikäli nuoren toimeenpanosuunnitelmassa on yhtenä osa-alueena motivoivat keskustelut, niin ne pyritään käymään ennen rikoskeskusteluihin siirtymistä. Motivoivissa keskusteluissa nuoren kanssa käsitellään rikoksiin syylistymiseen liittyvää ongelman tunnistamista sekä halua ja

tarvetta muutokseen, jolloin on helpompi siirtyä rikoskeskusteluihin. (Rikosseuraamuslaitos 2010j.) Rikosseuraamusalalla on käytössä myös Viisi keskustelua muutoksesta – ohjelma, joka on suunnattu päihdeongelmallisille ja rikoskierteessä oleville asiakkaille. Motivoivat keskustelut ovat sisällöltään hyvin samantyyllisiä kuin Viisi keskustelua muutoksesta.

Päihdekeskustelut voidaan toteuttaa edellä kuvailtujen motivoivien keskustelujen mukaisesti tutkimalla päihteiden käyttöön liittyvän ongelman tunnistamista, nuoren halua ja tarvetta muutokseen, tai ne voivat sisältää vaihtoehtoisesti tiedon lisäämistä päihteistä tai päihteiden ja rikosten välisestä yhteydestä. (Rikosseuraamuslaitos 2010j.) Päihdekeskustelut linkittyvät usein myös muihin Ohjenuoran keskusteluihin kuten keskusteluihin suuttumuksen hallinnasta, liikennekeskusteluihin ja rikoskeskusteluihin. Päihteiden käytön käsittely on hyödyksi myös sen takia, että nuori saisi lisää tietoa päihteistä ja niiden psyykkisistä ja fyysisistä haitoista.

Suuttumuksen hallinta- keskusteluissa on seitsemän teemaa, joiden avulla opetellaan suuttumuksen tunnistamista, vähentämistä ja kontrollointia. Teemoja ovat muun muassa suuttumuksen kehityksen tunnistaminen, omien ajatusten muuttaminen, suuttumuksen oikeuttaminen ja tilanteiden positiiviset ja negatiiviset seuraukset. (Kriminaalihuoltolaitos 2005, 143 - 165.) Nuorella on mahdollisuus suorittaa suuttumuksen hallinta- keskustelut myös osallistumalla suuttumuksen hallinta-kurssille. Kurssin sisältö on samankaltainen kuin nuorisorangaisituksen keskusteluissakin, mutta käsiteltäessä suuttumuksen hallintaa ryhmässä on asiakkaalla mahdollisuus kuulla muiden ihmisten ajatuksia ja kokemuksia suuttumuksesta ja sitä kautta nuori voi saada uusia näkökulmia omaan käyttäytymiseensä.

Sosiaalisten taitojen kehittämisessä opetellaan ja harjoitellaan sosiaalisia taitoja, kuten toisten auttamista, empatian osoittamista tai ryhmänpaineeseen vastaamista (Rikosseuraamuslaitos 2010j). Sosiaalisten taitojen kehittäminen on hyvin tärkeää sillä puutteelliset sosiaaliset taidot voivat lisätä rikoksen uusimisiriskiä. Esimerkiksi nuori voi kaveripiiriin painostuksesta syyllistyä rikokseen, ilkivaltaan tai käyttää päihteitä. Sosiaalisten taitojen kehittäminen on myös yhteydessä suuttumuksen hallintaan, sillä suuttumuksen hallinnassa opetetaan, miten hallita suuttumusta ja sosiaalisissa taidoissa täydennetään taitoja opettelemalla rakentavaa käyttäytymistä aggressiivisen käyttäytymisen sijaan.

Liikennekeskusteluissa kartoitetaan aluksi liikenne rikoksia. Sen jälkeen keskusteluja syvennetään liikenneturvallisuuksitiedolla sekä rikosten syiden ja vaihtoehtoisten toimintamallien pohjimalla. Keskustelut sisältävät neljä käsiteltävää teemaa. (Rikosseuraamuslaitos 2010j.) Nuori voi suorittaa liikennekeskustelut myös Liikenneturva-ohjelmassa. Jos nuori on syyllistynyt muihin liikenne rikkomuksiin kuin rattijuopumuksiin, käsitellään hänen kanssaan liikenne rikokset Ohjenuoran keskustelujen mukaan.

Yhteiskuntaosiossa käsitellään muun muassa työelämään, opiskeluun, kunnan peruspalveluihin tai velkoihin liittyviä asioita. Osion tavoitteena on edistää nuoren kiinnittymistä yhteiskuntaan. (Rikosseuraamuslaitos 2010j.) Yhteiskuntaosio on hyödyllinen monelle täysi-ikäisyyden kynnyksellä olevalle tai jo täysi-ikäisellekin nuorelle. Osiossa käsitellään nuoren omista tarpeista nousevia yhteiskuntaan liittyviä asioita, jotka saattavat olla hyvinkin konkreettisia kunkin nuoren kohdalla. Monista muista Ohjenuoran osioista poiketen yhteiskuntaosiossa asioita käsitellään konkreettisemmin ja muillakin keinoin kuin keskustelemalla tai tehtäviä tekemällä, kuten vierailemalla työ- ja elinkeinotoimistossa tai velkaneuvonnassa.

6 ASIAKASTYÖTÄ UUSINTARIKOLLISUUDEN EHKÄISEMISEKSI

Tämän osion halusimme aloittaa kertomalla uusintarikollisuuden ehkäisystä, sillä kaikki toiminta rikosseuraamusalalla tähtää siihen. Seuraavaksi käsittelemme kuntouttavaa näkökulmaa uusintarikollisuuden ehkäisyssä. Tämän jälkeen siirrymme rikosseuraamusalan ohjelmatyöskentelyn peruserätyöskentelyyn ja lopuksi käymme läpi yhdyskuntaseuraamustoimistojen asiakastyöskentelyn metodeja, joita käytetään toimeenpantaessa nuorisorangaistusta ja tuettaessa asiakasta rikoksettomaan elämään. Rantasen (2009) mukaan viime aikoina sosiaalialan menetelmällisen kehittämisen yhteydessä on tullut korostetusti esille tutkimusnäytön lisäksi kokemustiedon ja asiakaspalautteen merkitys. Tällöin puhutaan näyttöön perustuvista käytännöistä (evidence based practices). (Rantanen 2009, 109 - 110.) Eli työskentelymetodi koetaan sekä asiakkaiden että työntekijöiden kannalta hyödylliseksi ja toimivaksi.

6.1 Uusintarikollisuuden ehkäisy

Uusintarikollisuuden ehkäisyyn luodaan paineita koko ajan lisääntyvässä määrin. Kansalaisten keskuudessa ratkaisuksi rikollisuuden ehkäisyksi nähdään usein vain rikosoikeudelliset keinot, kriminalisoinnit ja sanktiot eli rangaistukset. Sanktioinnin ja sanktioiden uhkaa pidetään ainoana tapana, jonka avulla ihmiset pysyvät kaidalla polulla. (Laine 2007, 191.) Kriminalisointi ja rangaistukset nähdään vaikuttavan rikollisuuteen kahdella tavalla: yleisesti, jolloin tarkoitetaan pelotevaikutusta sekä yleistä moraalialueita ja lainkuuliaisuutta tuovaa ilmapiiriä; erityisesti, jolloin pyritään vaikuttamaan yksilön uusintarikollisuuteen. (Laine 2007, 191, 194.) Esimerkiksi poliisi ja vankila toimivat uhkana ettei rikoksiin syyllistyä.

Rikos voidaan määritellä seuraavasti: tarkoituksellinen teko, joka lainsäädännössä määritellään rangaistavaksi, ja josta valtio voi langettaa rangaistuksen (Laine 2007, 31). Rangaistuksen muodot ovat vaihdelleet historian saatossa kuolemanrangaistuksesta nykyajan vankeusrangaistukseen ja yhdyskuntaseuraamuksiin. Mahdollisuudet uusintarikollisuuteen vaikuttami-

seen ovat lisääntyneet uuden vankeuslain voimaantumisen jälkeen. Vangit voidaan osana rangaistusajan suunnitelmaa ohjata heille tarpeellisiin ohjelmiin. (Rikoksentorjuntaneuvosto 2009a.) Nykyään tunnustetaankin yhä useammin, että rangaistusten avulla voidaan vähentää uusimisriskiä, mutta vain silloin, kun niihin on liitetty myös kuntoutusta (Bonta 2003, 59).

Rikosseuraamusalan kuntoutusajattelu sisältää kaikki ne toimet, joiden avulla pyritään vaikuttamaan yksilön uusintarikollisuuteen rangaistuksen aikana (Laine 2007, 263 - 264). Viime aikoina on kiinnitetty erityistä huomiota siihen, miten voitaisiin muuttaa rikoksentekijää tai hänen käyttäytymistään rangaistuksen aikana (Rantanen 2009, 109). Rikollisuutta ennustavat riskitekijät, kuten esimerkiksi huonot kotiolot ja keskittymishäiriöt koulussa ovat tunnistettavissa jo varhain. Sosiaalisen rikosten ehkäisyn tärkeimpänä kohderyhmänä ovatkin lapset ja nuoret. Keskeistä on syrjäytymisen ehkäisy, koska useat rikollisuutta edistävät tekijät ovat yhteydessä huono-osaisuuteen ja syrjäytymiseen. (Rikoksentorjuntaneuvosto. 2009b.) Työsämme keskitymme kuitenkin tarkastelemaan Ohjenuoran taustalla olevaan kuntoutusajatteluun. Ohjenuoran tehtävät ja keskustelut perustuvat ajatteluun, jonka mukaan vaikuttamalla rikoksentekijän ajatteluun ja asenteisiin voidaan vaikuttaa myös tekoihin. Nuorisorangaistuksen aikana nuorta pyritään motivoimaan rikoksettomaan elämään. Monella nuorella on myös ongelmia muuallakin elämänsä osa-alueella, joten Ohjenuoran kuntoutusideologia käsittää myös sosiaalisen kuntoutusta, jossa työntekijä ja asiakas etsivät ratkaisuja nuoren ongelmiin koulunkäynnin, kodin ja lähipiirin kanssa.

Eläessään normaaliyhteiskunnassa, ihminen sitoutuu normeihin, arvoihin ja yleisesti hyväksytyihin toimintoihin. Mitä voimakkaammat ovat yksilön siteet, sitä suuremman riskin hän ottaa rikoksen tehdessään. Nuorten sitoutumisen vahvistamiseksi ovat koulu ja vapaa-aikasektorit monella tapaa parhaita ympäristöjä. Keinoina sitouttamiselle voidaan mainita esimerkiksi runsas vapaa-ajan toimintojen tarjonta sekä koulupinnauksen estäminen. (Rikoksentorjuntaneuvosto 2009b.)

6.2 Kuntouttava toiminta

Yleinen näkemys rikosseuraamusalalla on, että pelkän vankeusrangaistuksen ei nähdä vaikuttavan ehkäisevästi uusintarikollisuuteen. Mutta liittämällä vankeusrangaistukseen kuntouttavia toimia saadaan enemmän tuloksia. Puhuessamme rikosseuraamusalan kuntouttavasta toiminnasta, puhumme keinoista, joita käytetään asiakkaan tukemiseen rikoksettomaan elämään. Työntekijä valvoo rangaistuksen suorittamista ja erilaisin työmenetelmin edesauttaa asiakasta rikoksettomaan elämään.

Lavikkalan (2007) mukaan kuntouttamisajattelun taustalla on ajattelutapa, joka ymmärtää rikoksentekijät toimijoiksi, jotka ovat kykeneviä valintoihin. Tuomittaessa ja toimeenpantaessa seuraamuksia pitäisi rikoksentekijöitä käsitellä aktiivisina osallistujina eikä passiivisina vastaanottajina, samalla heitä tulisi myös motivoida muutosprosesseihin. (Lavikkala 2007) Tämän aikakauden kuntoutusideologia edellyttää siis vastuullisuutta onnistumisesta myös rikoksentekijöiltä. Toiminnoille on asetettu myös rakenteellisia vaatimuksia, eli niiden tulisi olla sitoutuneen ja koulutetun henkilöstön yhdenmukaisesti toteuttamia. (Laine 2007, 270.) Nuorisorangaistuksessa tämä näkyy siten, että nuoren on itse otettava vastuuta rangaistuksen suorittamisesta, esimerkiksi saapumalla sovittuihin valvontatapaamisiin. Henkilökunnalla on puolistrukturoitu ohjelmakäsikirja, Ohjenuora, ja ohjeistus, jotka auttavat tekemään suunnitelmallista asiakastyötä uusintarikollisuuden vähentämiseksi.

Kuntoutus nähdään yleensä laajana käsitteenä. Ensimmäisenä ajatuksena kuntoutuksesta saattaa tulla mieleen fysioterapia tai muu fyysisen toimintakyvyn palauttaminen. Kuntoutuskäsite sisältää paljon muutakin. Kuntoutuksen määritelmä ja käsitys kuntoutuksen kohteesta ovat muuttuneet paljon, esimerkiksi haittoja korjaavasta toiminnasta myös ehkäisevään ja toimintakykyä tukevaan kuntoutukseen. Kuntoutus käsittää nykyään myös syrjäytyneet tai syrjäytymisvaarassa olevat, kuten vankilasta vapautuneet.

Kuntoutuksen tavoitteena on kuntoutuminen, joka voidaan määritellä ihmisen tai ihmisen ja ympäristön muutosprosessiksi ja jonka tavoitteena on toimintakyvyn, itsenäisen selviytymisen, hyvinvoinnin ja työllisyyden paraneminen. Tämä tapahtuu suunnitelmallisesti ja on monialaista, usein pitkäjänteistäkin toimintaa. Tavoitteena on kuitenkin auttaa kuntoutujaa hallitsemaan oma elämäntilanteensa. (Kuntoutusselonteko 2002, 3.) On myös huomattu, että kuntoutujan oma panos ja aktiivisuus ovat lopputuloksen kannalta varsin olennaisia. Tänä päivänä lähtökohtana pidetään kuntoutujan yksilöllisiä toiveita, tilannetta sekä omaa aktiivisuutta. Yleisesti käytetäänkin käsitettä empowerment eli voimaannuttaminen. ”On alettu puhua myös kuntouttavasta työotteesta, jolla tarkoitetaan muun muassa sellaista asiakastyön toimintatapaa, jossa kiinnitetään huomiota asiakkaan subjektiuteen ja osallisuuteen sekä valinta- ja vaikutusmahdollisuuksiin” (Liukko 2006, 21; Järvikoski ja Härkäpää 2004, 22 - 23).

Keskustelua uusintarikollisuuden ehkäisystä sekä erilaisista toimintaohjelmista lähdettiin herättelemään toisen maailmansodan jälkeen. Tällöin tapahtunut kehitys käyttäytymis- ja yhteiskuntatieteissä oli johtanut lukuisiin tutkimuksiin, joissa pyrittiin selvittämään erilaisten rikollisiin kohdistuvien interventioiden aikaansaamia tuloksia. Vuonna 1974 amerikkalainen kriminologi Robert Martinson kollegoineen laati tunnetun yhteenvedon tutkimuksista, meta-tutkimuksen, ja artikkelin, What Works? (Mikä toimii?) (Laine 2007, 265 - 266.) Martinson kollegoineen oli tutkinut sen aikaisia metodeja rikollisten kuntouttamisessa ja tuli siihen tulokseen ettei mikään toiminut (Nothing works). Myöhemmin Martinson pehmensi mielipiteitään;

jotkut ohjelmat toimivat joillekin. Hän oli sitä mieltä, että senaikaiset ohjelmat eivät vain olleet riittävän hyviä. (Martinson 1974, 113.)

Tässä on vielä hyvä mainita, että ”What Works?” terminä ei tarkoita vain kognitiivis-behavioraalisia työskentelymenetelmiä, vaan se tarkoittaa kaikkia niitä menetelmiä ja teoreettisia lähtökohtia, joiden on vaikuttavuustutkimuksissa todettu toimivan tai joiden toimivuutta selvitetään erilaisiin käyttäytymisen tai oppimisen muotoihin (Honka 2005, 28). Mutta me tarkastelemme työssämme kuitenkin vain kognitiivis-behavioraalisia menetelmiä, koska Ohjenuoran vaikuttavuus perustuu niihin.

What Works- suuntauksen mukaisissa tutkimuksissa on osoitettu, että on tiettyjä tekijöitä, jotka lisäävät riskiä tehdä uusia rikoksia sysäämällä kehitystä eri suuntiin. Näitä on jaoteltu pysyviin, eli staattisiin ja muuttuviin, eli dynaamisiin riskitekijöihin. Pysyviä riskitekijöitä ovat esimerkiksi aikaisempi rikollinen käyttäytyminen, joka on tärkeää ottaa nuorisorangaistukseen valikoitumisvaiheessa huomioon. Muuttuviin riskitekijöihin voidaan työskentelyssä vaikuttaa. Näitä ovat muun muassa käyttäytyminen, asenteet, ajatukset, tunteet ja tavat. (Kriminaali-huoltolaitos 2005, 13.) Pysyvänä riskitekijänä aikaisempi rikoskäyttäytyminen on asia, mihin ei voida vaikuttaa enää, mutta sitä voidaan hyödyntää muuttuvien riskitekijöihin vaikuttaessa. Esimerkiksi keskustelemalla aikaisemmista rikoksista nuoren kanssa voidaan mahdollisesti löytää niitä tekijöitä, jotka ovat vaikuttaneet rikoksen tekoon. Tätä kautta pyritään vaikuttamaan nuoren ajatuksiin tai asenteisiin rikollisuudesta.

Tultaessa 1990-luvulle alettiin puhua strukturoidusta kuntouttamisesta ja keskustelu kuntoutuksesta ja sen mahdollisuuksista niin vankiloissa kuin vapaudessakin lisääntyi alan julkaisuissa voimakkaasti (Laine 2007, 268, 270). Tuolloin pohdittiin minkälaiset toiminnot ja ohjelmat ehkäisevät uusintarikollisuutta merkittävästi. Nykyään monet rikosseuraamusalalla toteutettavista kuntoutusohjelmista, kuten suuttumuksen hallinta ja omaehtoisen muutoksen-ohjelma soveltavat kognitiivisten taitojen harjoittelun menetelmiä, joita on alun perin kokeiltu ja arvioitu Kanadassa (McGuire 2003, 105).

Parina viime vuonna on ilmestynyt paljon tutkimusta siitä, missä olosuhteissa ja miten erilaiset interventiot edesauttavat rikollisuudesta luopumista. Niissä korostuvat aiempaa enemmän muun muassa vuorovaikutustekijöiden, rikosentekijän vahvuuksien, tulevaisuusorientaation ja motiivoinnin merkitys. (Lavikkala 2007.) Ja esimerkiksi sosiaalityön mukaan asiakkaan tukeminen muillakin sosiaalisilla elämän alueilla, eikä vain rikoksia käsittelemällä, vaikutetaan ratkaisevasti uusintarikollisuuteen.

Rikosseuraamusalan kuntouttavaan toimintaan nähdään läheisesti liittyvän myös sosiaalisen oppimisen teoria. Laine (2007) kirjoittaa, että sosiaalisen oppimisen teorian mukaan poikkeaa-

va ja rikollinen käyttäytyminen opitaan. Oppiminen tapahtuu kaikkien samojen kognitiivisten ja käyttäytymismekanismien kautta, kuten lakia noudattavaa käyttäytymistäkin. Ero on vain opitun käyttäytymisen tuloksessa. Ensijaisina oppimismekanismeina voidaan nähdä eriytyvä vahvistaminen, eli palkkioiden ja rangaistusten satunnaisten esiintyvyys, sekä muiden käyttäytymisen jäljittely. (Laine 2007, 123.)

Sosiaalisen oppimisen taustalla on vahvasti behavioristinen psykologia, muun muassa sen ajatukset palkkioiden ja rangaistusten merkityksestä tietynlaisen käyttäytymisen vahvistamisessa (Laine 2007, 123). Rikollinen käyttäytyminen tuottaa hyötyjä ja haittoja rikosentekijälle ja kun asiaa tarkastelee, niin voi havaita rikollisen käyttäytyminen muotoutumisen. Jos rikollinen käyttäytyminen opitaan, voi siitä myös oppia pois. (Motiuk 2003, 17.) Tätä tietoa voidaan myös käyttää tavoitteellisesti hyödyksi rikosentekijöiden kuntoutuksessa. Motiuksen (2003) mukaan halutessamme tehokkaasti arvioida uusimisriskiä ja tiedämme, että uusintarikollisuutta on mahdollista ennustaa, siihen voidaan vaikuttaa ja ennen kaikkea sitä voidaan vähentää, kunhan ohjelmat suunnataan oikein. (Motiuk 2003, 21.)

Tyhjän taulun ajatus, joka lähtee sosiaalisen oppimisen teoriasta, ei kuitenkaan huomioi yksilöllisten persoonallisten erojen merkitystä. On monia rikostyyppisiä, joiden kohdalla ei voida ajatella, että käyttäytyminen johtuisi vääränlaisesta vahvistamisesta. Esimerkiksi osa väkivalta- sekä seksuaalirikoksista on todennäköisesti tällaisia, joten kysymys ei voi olla vain väärinopituista arvoista ja asenteista. Kuitenkin sosiaalisen oppimisen teoria on poikunut monenlaisia sovelluksia. Teorian keskeisiä ajatuksia voidaan löytää erilaisten vastuukasvatusmallien, terapeuttisten yhteisöjen sekä kognitiivis -behavioraalisten terapioiden taustalla. (Laine 2007, 124 - 125.) On myös paljon näyttöä sille, että kognitiivis-behavioraalille mallille rakennetut ohjelmat, jotka nojautuvat sosiaalisen oppimisen teorialle, näyttäisivät parhaiten vähentävän uusintarikollisuutta. (Motiuk 2003, 23.)

Elämäämme aikakautta voidaan nimittää strukturoidun kuntoutuksen aikakaudeksi. Strukturoitua työskentelyä tarvitaan siksi, että saataisiin näkyväksi hiljaista ja näkymätöntä työtä, sekä siksi, että työskentelyä voitaisiin kuvata muille toimijoille. Asiakkaiden tilanteet eivät kuitenkaan ole niin yksilö- ja tilannekohtaisia, ettei niistä voisi löytää yhteisiä piirteitä ja työvälineitä voitaisiin ottaa yhteiseen käyttöön. (Kriminaalihoitolaitos 2005, 12.) Strukturoidulla työskentelyllä tarkoitetaan tässä ennalta päätettyjä tehtäviä, joita käydään asiakkaan kanssa tietyssä työskentelyvaiheessa läpi. Kuitenkin Ohjenuoraa on tarkoitettu käytettävän työntekijän oman harkinnan mukaan. Kaikkea työskentelyä ei siten ole katsottu pystyttävän eikä olevan järkevääkään strukturoida etukäteen. (Kriminaalihoitolaitos 2005, 12.) Tässä kohdassa voidaankin pohtia, että onko strukturoidun materiaalin käyttämisessä mahdollista huomioida asiakkaan erityisyys ja yksilöllisyys? Vai onko se edes mahdollista? Tuntuu kummalliselta, että rikosentekijä pääkaupunkiseudulla kohtaa juuri samanlaisia ongelmia kuin esi-

merkiksi rikoksenteijä Pohjois-Suomen alueella. Kuinka esimerkiksi Ohjenuoran tehtävät sopivat kaikille asuinpaikasta tai tilanteesta riippumatta? Strukturoidun materiaalin käyttäminen ja yhtenäistämällä työtapoja voidaan tietysti arvioida vaikuttavuutta paremmin. Vaikuttavuus ja arviointi tuntuvat olevan muutisanoja nykyaikana.

Suomessa uuden vankeuslain (L 2005/767) myötä rangaistusten kehittämisen keskeisimmäksi kysymykseksi on noussut uusintarikollisuuden vähentämiseen tähtäävien toimenpiteiden vaikuttavuuden arviointi. Kiehelä ja Tyni (2009) puhuvat rangaistuspolitiikassa vaikuttamisen aikakaudesta. Ominaista aikakaudelle on siis erilaisten rangaistusmuotojen toisiaan täydentävä käyttö. Eli yhdistetään valvontaa ja kuntoutusta. Siten ainoa kriteeri rangaistusta määrittäessä ei olekaan enää teko, vaan myös kriminogeeniset tekijät olisi huomioitava. (Kiehelä, Tyni 2009, 9.)

”Kuntouttavassa sosiaalityössä hyödynnetään erityisesti psykososiaalisen työn, palveluohjauksen, verkostotyön ja sosiaalisen kuntoutuksen menetelmiä. Työvälineinä voidaan käyttää esimerkiksi työskentelyn tavoitteita selkiyttäviä haastattelulomakkeita tai verkostotyötä tukevaa verkostokarttaa. Työtaidoissa olennaista on kyky rehelliseen ja ammatilliseen tunnetyöhön, jotta asiakas saa tarvitsemansa tuen ja myös palautteen omasta toiminnastaan. Reflektiivinen ja metodinen työote turvaavat pitkäjännitteisen ja intensiivisen sosiaalityön työprosessin.” (Liukko 2006, 114 - 115.)

Kuntouttavan sosiaalityön työmenetelmät tukevat toisiaan: henkilökohtainen vuorovaikutus mahdollistaa asiakaslähtöisen palveluohjauksen, joka edellyttää työntekijältä jonkinasteista verkostotyötä esimerkiksi eri alojen asiantuntijoiden välillä. Näin ollen sosiaalinen kuntoutus ohjaa tarkastelemaan asiakasta ympäristönsä osana. (Liukko 2006, 102 - 103.). Yhdyskuntaseuraamustoimistoissa tehdään tavoitteellista sosiaalityötä palveluohjauksen, parityöskentelyn, verkostotyöskentelyn ja monien muiden työskentelymenetelmien avulla, näistä menetelmistä kerromme myöhemmin tarkemmin.

6.3 Ohjelmatyöskentely

Rikosseuraamuslaitoksessa on käytössä monia erilaisia ohjelmia asiakkaiden erilaisiin tarpeisiin. Yhteistä kaikille ohjelmille on se, että niillä pyritään vaikuttamaan syrjäytymiskehityksen katkaisemiseen ja uusintarikollisuuden vähenemiseen (Rikosseuraamuslaitos 2010a). Yhdyskuntaseuraamustoimistoissa käytettävät toimintaohjelmat ovat kestoltaan lyhyitä sekä korostetusti muutokseen motivoivia, kuten suuttumuksen hallinta sekä Viisi keskustelua muutoksesta. Pitkät ohjelmat eivät sovellu yhdyskuntaseuraamustoimistoissa käytettäväksi verrattain lyhytkestoisten seuraamusten vuoksi. Yhdyskuntaseuraamustoimistoissa käytettävät toiminta-

ohjelmat ankkuroituvatkin ajatukseen motivoivasta rikoskäyttäytymiseen puuttumisesta. (Rikosseuraamuslaitos 2010m.) Rikosseuraamusviraston pääjohtaja Esa Vesterbacka asetti maaliskuussa 2007 työryhmän valmistamaan linjaukset rikosseuraamusalan ohjelmatyölle. Strategia-asiakirja, Rikosseuraamusalan ohjelmatyön linjaukset, valmistui vuonna 2008. Esimerkiksi vankiloissa noudatetaan rikosseuraamusalan ohjelmatyön linjauksia, joiden mukaan ohjelmatyötä on kehitettävä suunnitelmallisempaan ja vaikuttavampaan suuntaan laatimalla riittävän kattava alueellinen pitkäntähtäimen ohjelmien toteutussuunnitelma.

Rikosseuraamusalan ohjelmatyön linjausten (2008) mukaisesti ohjelmien tarkoituksena on vaikuttaa motivoivasti ja kuntouttavasti rikoksenteikijöihin niin, että ne edesauttavat luopumaan rikollisesta elämäntavasta. Ohjelmatyön avulla pyritään antamaan asiakkaille erilaisia välineitä rikollisten käyttäytymismallien ja asenteiden muuttamista varten. Ohjelmat tulisivat ensisijaisesti kohdistaa asiakkaisiin, joiden kohdalla uusimisriski arvioidaan olevan korkea. (Rikosseuraamusvirasto 2008, 5 - 6.)

Ohjelmatyöllä tarkoitetaan tietyllä selkeällä mallilla perustuvaa toimintaa. Tällaiset strukturoidut ohjelmat ovat suunnattu kriminogeenisten tekijöiden perusteella asiakkaille, jotka ovat erikseen valikoitu näihin ohjelmiin. Tällainen työskentelymalli on myös voitava arvioida tieteellisin menetelmin, jotta voidaan todeta vaikuttavuus rikollista käyttäytymistä ylläpitäviin kriminogeenisiin tekijöihin (Kts. alla oleva lista.). (Rikosseuraamusvirasto 2008, 5 - 6.)

- Arvot, asenteet, uskomukset ja ajattelumallit,
- Lähipiiri, joka tukee rikoksenteikijän valintoja
- Huono itsekontrolli, impulsiivisuus sekä heikot ongelmanratkaisutaidot
- Liiallinen päihteidenkäyttö
- Ongelmien ilmeneminen esimerkiksi perhe-elämässä, opinnoissa sekä työelämässä (Rikosseuraamusvirasto 2008, 6.)

Rikosseuraamusalan ohjelmatyön linjauksissa (2008) perusajatukseksi on se, että rikoksenteikijän täytyy tiedostaa omat rikollista käyttäytymistä ylläpitävät ajattelu- ja toimintamallit. Näiden tiedostamisen kautta rikoksenteikijä lähtee kyseenalaistamaan omaa elämäntilannettaan ja käyttäytymistään. (Rikosseuraamusvirasto 2008, 6.) Näin rikoksenteikijä voi hyötyä kuntoutuksesta ja luopua rikollisesta elämäntavasta. Toteutettavien kuntouttavien ohjelmien lähtökohta on usein kognitiivis-behavioraalinen. Eli pyritään vaikuttamaan rikoksenteikijän ajatteluun ja asenteisiin. Oikeanlaisten työmenetelmien käytöllä voidaan mahdollisesti vaikuttaa myös asiakkaan motivaatioon.

Kanadan liittovaltion vankeinhoidon piirissä on tuotu esiin neljä periaatetta, jotka heidän mukaansa ovat menestyksekkäiksi todettujen hoito-ohjelmien taustalla. (Laine 2007, 270 - 271). Näitä periaatteita ovat:

- Riskin huomioiminen
- Tarpeen huomioiminen
- Vastaavuus sekä
- Ammatillinen harkinta. (Laine 2007, 270 - 271.)

Riskin huomioimisen periaate pyrkii ennustamaan rikollista käyttäytymistä joten samalla mahdollisen kuntoutuksen pitäisi perustua tähän riskitekijään (Laine 2007, 270 - 271). Nuorisorangaistuksessa tämä tarkoittaa toimeenpanosuunnitelmaa, jossa otetaan kantaa nuoren uusimisriskeihin ja suunnitellaan toimintoja ja ohjelmia, joita käytetään uusimisriskin vähentämiseksi.

Laineen (2007) mukaan tarpeen huomioimisen periaate perustuu osaltaan uusimisriskin tason arviointiin (Laine 2007, 270 - 271). Mitä suurempi riski on uusia rikollista käyttäytymistä, sitä suurempi on tarve intensiiviselle kuntoutukselle. Nuorisorangaistuksen toimeenpanosuunnitelmaa laadittaessa ei voida varmuudella tunnistaa nuoren tarpeita, sillä toimeenpanosuunnitelma perustuu kahteen erilliseen haastatteluun. Tästä syystä toimeenpanosuunnitelmaa voidaan tarpeen mukaan tarkentaa, kun työntekijä tunnistaa nuoren kriminogeenisia tarpeita asiakassuhteen aikana. Tällöin voidaan paneutua syvemmin nuoren rikollista käyttäytymistä ylläpitävien ja tekijöiden vähentämiseen.

Ohjelmiin osallistuminen rangaistuksen aikana tarkoittaa monesti paljon intensiivisempää valvontaa. Tästä syystä työntekijöiden ja asiakkaiden välinen vuorovaikutussuhde on ratkaisevassa asemassa. Ohjelmien avulla voidaan luoda rikoksentekijöiden ja työntekijöiden välille hyvin myönteistä yhteyttä, ja tämä taas on vankeinhoitotyössä sovellettavan sosiaalisen oppimisen mallin olennaisin osa. (Motiuk 2003, 31.)

Laine (2007) kertoo, että vastaavuusperiaate viittaa ajatukseen, että hoito-ohjelma ja sen toteutus on tyyliältään ja muodoltaan sellainen, että se vastaisi rikoksentekijän kykyjä ja oppimistyyliä (Laine 2007, 270 - 271). Ohjenuorassa on otettu hyvin huomioon nuorten yksilölliset tilanteet ja kehitysvaiheet. Työntekijän rooli korostuu myös siinä, että hän osaa ja pystyy tunnistamaan nuoren kehitysvaiheen ja pystyy käsittelemään vaadittavia asioita tasolla, joka on nuorelle ominainen.

Ammatillisen harkinnan periaate merkitsee Laineen (2007) mukaan joustavuutta hoito-ohjelmia toteutettaessa. Huomioitava olisi kuitenkin, ettei kaikkia rikoksentekijöitä voi käsi-

tellä samalla tavalla, vaikka heidän riski ja tarvetekijänsä olisivatkin samanlaiset. (Laine 2007, 270 - 271.) Tässä kohtaa nuorisorangaistuksessa tulee työntekijöiden persoona ja luovuus mukaan. Koska Ohjenuora on puolistrukturoitu käsikirja, niin työntekijällä on mahdollisuus käyttää omia työskentelymenetelmiään sekä kiinnittää työskentelyssä huomiota nuoren erityistarpeille.

Uusimisriski, tarve ja vastaavuus on huomioitava yhdessä kohdistettaessa ohjelmatyöskentelyä suhteessa asiakkaan tilanteeseen. Joskus saattaa käydä niin, että korkean riskin omaavilla puuttuu tarve ohjelmaan osallistumiselle, jolloin tulisi keskittyä asiakkaan muutostyöskentelyyn. Matalan riskin asiakkailla saattaa toisaalta joskus olla tarve ohjelmaan osallistumiselle, tällöin tulee pohtia sitä, miksi näin ja onko riskiarvio tehty alun perin oikein. (Rikosseuraamusvirasto 2008, 6 - 7.)

Aikaansaadaksesen pysyviä käyttäytymismuutoksia, täytyy henkilön harjoitella uusia käyttäytymismalleja. Erityisen tärkeää olisi lisäksi arvioida rikoksentekijän motivaatio ja arvioida millainen merkitys sillä on ohjelmaan osallistumiselle, koska asiakkaan tulisi olla aidosti motivoitunut. Motivaation arvioimiseen ja muutostyöskentelyyn olisi käytettävä tarpeeksi aikaa. Arvioinneissa huomioidaan rikoksentekijän soveltuvuus kognitiivis-behavioraaliseen työskentelyyn, sekä hänen mahdolliset oppimisvaikeutensa että kyvyt sopeutua ryhmätyöskentelyyn. (Rikosseuraamusvirasto 2008, 6.)

Kognitiivis-behavioraalinen oppimiskäsitys perustuu näkemykseen, jonka mukaan tunne, käyttäytyminen ja tilanteen hahmottaminen ovat yhteydessä toisiinsa. Täten tutkitaan, mitkä vihjeet, seuraamukset ja kognitiot kullakin yksilöllä ylläpitävät rikoskäyttäytymistä ja näihin myös tartutaan ohjelmatyöskentelyssä. Asiakkaan tulisi löytää vaihtoehtoisia ratkaisuja kokeiksi ongelmatilanteisiin. (Kriminaalihuoltolaitos 2005, 17 - 19.) Kuntoutusohjelmien tehon on todettu paranevan kognitiivis-behavioraalsiin menetelmiin perustuvilla ohjelmilla. Kognitiivis-behavioraalisilla kuntoutusohjelmilla on muun muassa seuraavanlaisia ominaisuuksia (Bonta 2003, 61.):

- Harjoitellaan käyttäytymiseen liittyviä taitoja.
- Selkeästi jäseneltyjä ohjelmia.
- Työntekijä omaa hyvät sosiaaliset taidot ja on ystävällinen, mutta kuitenkin jämäkkä ja johdonmukainen.
- Työntekijä on toivotun käyttäytymisen roolimallina.
- Työntekijä antaa palautetta ja myös sosiaalisuutta edistävää käyttäytymistä vahvistetaan ja toisaalta epäsosiaalista käyttäytymistä heikennetään. (Bonta 2003, 61).

Tällä hetkellä meillä Suomessa on käytössä lukuisia motivointiohjelmia ja vain jonkin verran vaikuttavuusohjelmia, joiden avulla pyritään vaikuttamaan muun muassa päihdeongelmiin, väkivaltaiseen käyttäytymiseen, suuttumuksen hallintaan sekä ongelmanratkaisutaitojen vahvistamiseen. Vain harvat ohjelmat ovat yli 90 tunnin pituisia. Motivointiohjelmat taasen ovat kohdennettu päihdeongelmiin ja sosiaalisen toimintakyvyn puutteisiin. Esimerkiksi yhdyskuntaseuraamustoimistoissa käytettävä Viisi keskustelua muutoksesta on yleisemmin käytössä oleva muutosmotivaation käynnistämiseen ja tunnistamiseen tarkoitettu ohjelma. (Rikosseuraamusvirasto 2008, 7 - 8.) Muita yhdyskuntaseuraamustoimistoissa toiminnassa olevia toimintaohjelmat ovat: suuttumuksen hallinta sekä liikenneturva.

6.4 Asiakastyö yhdyskuntaseuraamustoimistoissa

Rikosseuraamuslaitos sitoutuu suomalaisessa yhteiskunnassa tärkeinä pidettäviin arvoihin kuten ihmisarvon kunnioittamiseen ja oikeudenmukaisuuteen. Työtä ohjaa myös käsitys yksilön mahdollisuudesta muuttua ja kasvaa. Näihin arvoihin sitoutuminen merkitsee muun muassa perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien turvaamista, tuomittujen kohtelemista inhimillisesti, asiallisesti ja keskenään tasavertaisesti. Samalla kaiken toiminnan ollessa lainmukaista ja täytäntöönpanon toteuttamista siten, että se tukee tuomitun yksilöllistä kasvua ja kehitystä sekä hänen pyrkimystään rikoksettomaan elämään. (Rikosseuraamuslaitos 2010d.)

Asiakastyö on muuttunut rikosseuraamusalalla vuosien saatossa. Aiemmin työskentely oli yhdyskuntaseuraamusten toimeenpanossa itsenäisempää ja perustui paljon enemmän sosiaalityöhön ja työntekijän omaan harkintaan. Työskentely muuttui, kun alalla alettiin käyttää omaa tietokonejärjestelmää ja -ohjelmia ja työvälineet lisääntyivät, kuten esimerkiksi nuorisorangaistuksen myötä on tullut käsikirja Ohjenuora. Rikosseuraamusalan ohjelmatyön linjauksissa (2008) korostetaan sitä, että työntekijän on silti huolehdittava siitä, että hänen tapansa työskennellä vastaa käsikirjassa ohjeistettuja menetelmiä. Olisi myös hyvä muistaa, että lähtökohtana on saada aikaan myönteinen muutosmotivaatio. (Rikosseuraamusvirasto 2008, 15.) Kaikilla toimistoilla on yhteiset työmenetelmät ja niitä käytetään yhdenmukaisesti. Asiakastyö voi olla kuitenkin hyvin erilaista riippuen siitä, missä toimistossa työtä tehdään ja kuka sitä tekee. Toisissa toimistoissa asiakastyön työmenetelmän perustana saattaa olla enemmän tehtävät ja ohjelmat, kun taas toisessa toimistossa saatetaan enemmänkin luoda vapaamuotoista keskustelua. Oli toimistossa yleisesti käytetty asiakastyöskentelymenetelmä mikä tahansa, niin jokaisella työntekijällä on kuitenkin oma yksilöllinen ja persoonallinen tapansa tehdä työtä.

Tekemistämme haastatteluista ilmeni se, että asiakastyö on muuttunut myös haastateltavien mielestä. Eräs haastateltava koki, että työskentely on nykyään tavoitteellisempaa ja suunnit-

telmallisempaa ja niiden lisäksi viimeaikoina on myös sosiaalityön näkökulma taas noussut enemmän esille asiakastyössä. Toinen haastateltava koki, että nyt on ymmärretty, että liiallinen toimeenpanokeskeisyys ja kontrollointi eivät yksin vaikuta uusintarikollisuuden ehkäisyyn, vaan ihminen tarvitsee myös tukea seuraamuksen aikana. Yksi haastateltava totesi tekevänsä sosiaalityötä niin kauan kun nuori saapuu tapaamisiin. Kun nuori ei saavu tapaamiseen, niin silloin työntekijä koki toimeenpanelevansa rangaistusta.

Karvinen lainaa Miettisen (1984) sanoja kirjoittaessaan siitä, miten sosiaalityöntekijä joutuu työssään kohtaamaan monimutkaisia tilanteita, aina uusia muutoksia ja epävarmuutta sekä toimimaan monisäikeisissä yhteistyösuhteissa. Ammatillista pätevyyttä on tarkasteltava yhteiskunnallisesti ja historiallisesti muuttuvan ja kehittyvän toimintajärjestelmän kokonaisuudessa. Tällöin niin ammatin tieto- ja taitoperusta kuin työntekijän persoonallisuuden ominaisuudetkin on nähtävä kehittyvänä kykynä vastata toiminnan haasteisiin. (Karvinen 1993, 18.) Toisin sanoen työntekijän ammatillisuus määrittyy sillä, miten hän pystyy säilyttämään ja kehittämään ammattitaitoaan muuttuvassa yhteiskunnassa ja työympäristössään.

Reflektiivisellä ammatillisuudella tarkoitetaan, että työssä ei aina ole perinteisen ammatillisuuteen kuuluneita selkeitä menetelmiä ja menettelytapoja ongelmien ratkaisemiseksi. Reflektiivinen ammatillisuus on itseään jatkuvasti korjaava ja muokkaava, tarkkailevaa sekä kokemuksesta ja tunteista oppivaa. Reflektiivisen ammatillisuuden pohjalta rakentuva asiantuntijuus tarkoittaa kykyä työn kohteena olevien ilmiöiden monipuoliseen analysointiin. Ammatikäytännöt ja sen taustalla oleva tieto rakentuvat toimintayhteyksissään. (Kriminaalihuolto-laitos 2006, 17.) Rikosseuraamusalan työntekijä joutuu kohtaamaan työssään mitä erilaisimpia asiakkaita ja sama työskentelymetodi ei toimi kaikkien asiakkaiden kanssa, vaan hän joutuu hakemaan jokaisen kanssa erikseen toimivan ja tuloksellisen tavan työskennellä. Esimerkiksi eräällä haastateltavalla oli ollut lukutaidoton asiakas, joten työntekijä oli joutunut kehittämään vaihtoehtoisia tapoja Ohjenuoran tehtävien tekemiseksi. Jokainen asiakas on yksilö ja jokaisella on yksilölliset tavat oppia, ymmärtää ja käsitellä asioita. Jos kaikkien asiakkaiden kanssa työskenneltäisiin samalla tavalla, tavoitteisiin pääseminen olisi paljon vaikeampaa, ellei jopa mahdotonta jokaisen asiakkaiden kohdalla.

Karvinen lainaa Schöniä (1983) esittäen sosiaalityön oivana esimerkkinä reflektiivisestä ammattikäytännöstä, jossa työn kohde (asiakas) ja kohdistaminen on jatkuvasti rajattava ja käsitettävä uudestaan. Myös toimija (työntekijä) joutuu jatkuvasti arvioimaan omaa asemaansa ammattikäytäntönsä toteuttajana ja rakentajana. Tässä prosessissa määrittyy myös ammatillinen vastuullisuus. (Karvinen 1993, 17.) Toimeenpanosuunnitelmaa laadittaessa määritetään kehykset nuoren kanssa tehtävän työn sisällölle ja toimeenpanon aikana työntekijän tehtävänä on liikkua määriteltyjen kehysten sisällä arvioiden työn tuloksellisuutta ja vaikuttavuutta

asiakkaalle sekä tarpeen vaatiessa muokata omaa työskentelyään ja työmenetelmiään niin, että työskentely olisi mahdollisimman tuloksellista.

6.5 Tavoitteellista sosiaalityötä

Yhdyskuntaseuraamustoimistoissa tehdään rangaistuksen toimeenpanon ohessa tavoitteellista sosiaalityötä asiakkaiden kanssa, vaikka perinteiseksi sosiaalityön kentäksi sitä ei voida luokitella. Yhdyskuntaseuraamustoimiston tehtävinä on toimeenpanna yhdyskuntapalvelua ja nuorisorangaistusta sekä hoitaa valvontaa vankilasta vapautuneille ja nuorille, joille sitä on määrätty. Usein keskustelun aiheena on asiakastyön kontrollin ja tukemisen suhde. Yhdyskuntaseuraamustoimistossa tehtävä sosiaalityö on tavoitteellista, eli tähdätään aktiivisesti asiakkaiden aseman ja elämän muuttamiseen.

Yleisesti käytössä olevat sosiaalityön ammattikäytännöt on omaksuttu sosiaalityön historian, ajattelusuuntausten sekä erilaisten poliittisten ratkaisujen kautta. Myös käytännön kokemukset ja tieteelliset tutkimukset ovat vahvasti vaikuttaneet asioihin. Nämä asiat kuitenkin vaikuttavat siihen, että sosiaalityön ammattikäytännöt ovat jatkuvasti herkkiä muutokselle. Sosiaalityön ammattikäytäntöjen eri tasojen rajat ovat häilyviä ja käytännössä niitä (ammattikäytäntöjä) sovelletaan ilman selkeitä raja-aitoja. ”Esimerkiksi sekä huollollinen sosiaalityö että muutossosiaalityö soveltavat psykososiaalista työtä. Kyse on eroista siinä, mikä on työskentelyn lähtökohta, tavoite ja tarkoitus. Eri työorientaatioita ja -menetelmiä voidaan hyödyntää samassa asiakastilanteessa yhtäaikaaisesti ja joustavasti.” (Liukko 2006, 10, 16 - 17.)

Rangaistuksen täytäntöönpano edustaa siis kontekstia, jossa työtä tehdään, sosiaalityö asiakastyöskentelyn kokonaisvaltaista näkemystä, jota pyritään tekemään käsikirjan avulla näkyväksi. Psykologisiin ja sosiaalipsykologisiin motivaatio- ja kognitiivisiin tekijöihin painottuvat menetelmät lisäävät työntekijän välineitä vuorovaikutustilanteissa. (Kriminaalihuoltolaitos 2005, 11.) Sosiaalityössä nähdään ihmisen ja hänen ympäristönsä vuorovaikutuksen monimutkaisuus, samoin ihmisten alttius monille erilaisille vaikutteille. Sosiaalityössä käytetään ihmisen kehittymistä, käyttäytymistä sekä sosiaalisia järjestelmiä koskevia teorioita analysoitaessa monimutkaisia tilanteita ja työskenneltäessä yksilön elämän, yhteisön, yhteiskunnan tai kulttuurin muutosten aikaansaamiseksi. (IFSW 2005.)

Sosiaalityöntekijöiden kansainvälisessä liitossa (IFSW) hyväksyttiin vuonna 2000 kansainvälinen sosiaalityön määritelmä. IFSW:n mukaan sosiaalityön tavoitteena on lisätä hyvinvointia edistämällä yhteiskunnallista muutosta sekä ihmissuhdeongelmien ratkaisua, elämänhallintaa ja itsenäistymistä. Sosiaalityön kohteena ovat vuorovaikutustilanteet ihmisen ja hänen ympäristönsä välillä. Välineenä sosiaalityö käyttää sosiaali- ja käyttäytymisteoreettista sekä yhteis-

kunnan järjestelmiä koskevaa tietoa. Sosiaalityön perustana ovat ihmisoikeuksien ja yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuden periaatteet. Sosiaalityö eri muodoissaan kohdistuu ihmisen ja hänen ympäristönsä välisiin vaihteleviin ja mutkikkaisiin tapahtumiin. Sen arvot perustuvat kaikkien ihmisten tasa-arvon, merkityksen ja ihmisarvon kunnioittamiseen. Ammatillinen sosiaalityö keskittyy ongelmien ratkaisuun ja muutoksen aikaansaamiseen. (IFSW 2005.) Tämän määritelmän mukaisesti yhdyskuntaseuraamustoimistoissa tehtävä asiakastyö on tavoitteellista ja ammatillista sosiaalityötä, jonka avulla tähdätään muutokseen asiakkaan elämässä.

Rostila lainaa teoksessaan Thompsonia (1998) seuraavalla tavalla: ”Hyvän sosiaalityön tulisi perustua selkeälle suunnittelulle, määritetyille tavoitteille ja kokonaisvaltaiselle asiakkaan elämäntilanteen kartoitukselle. Sosiaalityön systemaattisuus koostuu kahdesta elementistä, ensinnäkin siitä, että toimitaan selvän ja tunnistettavan prosessin puitteissa ja toiseksi, siitä, että tiedetään selvästi, mitä on tapahtumassa ja miksi. Kysymys on sosiaalityön selkeästä kohdentamisesta, jonka edellytys on, että tiedetään mitä yritetään saavuttaa, miten tavoite aiotaan saavuttaa ja milloin tavoite on saavutettu.” (Rostila 2001, 35.) Nuorisorangaistus on hyvä esimerkki siitä, miten yhdyskuntaseuraamustoimistoissa tehtävä työ on tavoitteellista sosiaalityötä. Tavoitteet uusintarikollisuuden ehkäisemiseksi suunnitellaan etukäteen toimeenpanosuunnitelmassa. Toimeenpanosuunnitelma sisältää myös keinoja tavoitteiden toteuttamiseksi ja suunnitelmaa määriteltäessä on otettu asiakas ja hänen elämäntilanteensa huomioon haastatteleamalla nuorta ja hänen tukiverkostoaan.

Työn jäsentäminen tavoitteelliseksi ongelmanratkaisuksi merkitsee tavoitelähtöistä systemaattisuutta. Tärkeää on työn ankkuroiminen yhdessä asiakkaan kanssa sovittuun tavoitteeseen. Tavoite, aluksi sen muodostaminen ja sitten pyrkimys sen saavuttamiseen, ohjaa työskentelyä. (Rostila 2001, 35.)

Kaikki työntekijät, joita haastattelimme opinnäytetyötämme varten, kokivat tekevänsä enemmän sosiaalityötä kuin rangaistusten täytäntöönpanoa. Eräs haastateltava näki toimeenpanon asettavan reunaehdot työskentelylle, mutta hän koki voivansa tehdä sosiaalityötä sekä vaikuttaa uusintarikollisuuteen sosiaalityön keinoin näiden reunaehtojen sisällä.

6.6 Ammatilliset työkäytännöt

Tässä luvussa kerromme muutamista rikosseuraamusalalla käytössä olevista työkäytännöistä. Aloitamme käsittelemällä motivoivaa haastattelua, joka on yksi asiakastyön perusmenetelmistä. Seuraavaksi kerromme perhetyöstä ja siitä, millaisena se nähdään erityisesti yhdyskuntaseuraamustoimistoissa. Käsittelemme myös verkostokeskeistä työskentelyä sekä parityötä että

niihin läheisesti liittyvää palveluohjausta. Kerromme myös arvioinnista ja siitä miten sitä hyödynnetään itse työn tekemiseen.

Motivoivan haastattelun (Motivational Interviewing) menetelmän ovat kehittäneet William R. Miller ja Stephen Rollnick. Menetelmä on käytännöllinen työväline kaikille asiakkaiden kanssa lähityötä tekeville ja sen ideana on soveltaa aktiivisen kuuntelun menetelmää sekä saada asiakas itse tuottamaan omaa motivaatiotaan vahvistavaa puhetta. (Rikosseuraamusalan koulutuskeskus 2008.) Ajatuksena on siis se, että ihmisiin vaikuttavat enemmän heidän omat saansansa, kuin se, mitä toiset ihmiset sanovat heille. Jos asiakkaalle pelkästään sanotaan, mitä hänen pitäisi tehdä, niin se synnyttää usein vastarintaa, mikä voimakkaasti korreloi epäonnistumiseen. (Farbring 2006, 13.)

Motivoivan haastattelun menetelmässä nähdään motivaatio ja halu muuttua eri vaiheista koostuvana prosessina. Motivoiva haastattelu koostuu useasta yhtäaikaaisesti käytettävästä menetelmästä, joita ovat avoimet kysymykset, heijastava kuuntelu, yhteenveto, vahvistaminen ja itseä motivoivien lauseiden houkuttelemisen. (Rikosseuraamusalan koulutuskeskus 2008.) Useiden hallittavien menetelmien vuoksi motivoivan haastattelun oppiminen ja hallitseminen vie paljon aikaa. Työntekijän tulee hallita jokainen menetelmä ensin erillään ja sen jälkeen saada ne toimimaan yhdessä. Motivoivan haastattelun hallitseminen vaatii siis paljon teoretietoa sekä käytännön harjoittelua. Motivoiva haastattelu on yksi rikosseuraamusalan asiakastyön perusmenetelmistä ja se onkin eräs rikosseuraamusalan koulutuskeskuksen ensimmäisiä syventävistä täydennyskoulutuksista. Monet toimintaohjelmista perustuvat osaltaan motivoivan haastattelun menetelmään ja sen hallinta on myös hyödyksi perusasiantuntijatyössä. Varsinkin yhdyskuntaseuraamustoimistoissa koetaan motivoivan haastattelun menetelmän hallinnan kuuluvan jokaisen työntekijän toimenkuvaan.

Rikosseuraamusalalla parityö on ollut mukana pitkään. Vaikka työtä tehdään pääsääntöisesti yksin, niin nykyään kiinnitetään paljon huomiota parityöskentelyyn. Erityisesti haastavien asiakkaiden kohdalla parityöskentely on koettu hyväksi menetelmäksi. Seinä ja Helander (2007) kuvaavat hyvin parityöskentelyä kirjoittaessaan, että yksi plus yksi on enemmän kuin kaksi. Heidän mielestään parityöskentely vaatii aitoa dialogia ja reflektiivisyyttä työntekijöiden kesken, jotta parityöskentely olisi toimivaa. Heidän mielestään parityöskentely vaatii molemmilta työntekijöitä paljon, mutta toisaalta se myös antaa työntekijöille paljon jos siihen antaa mahdollisuuden. (Seinä ja Helander 2007, 7, 19 - 21.) Parityöskentely voi olla joko kahden kollegan, eri viranomaisten, työntekijän ja esimiehen tai kunnan/kolmannen sektorin välillä. Parityön avulla työntekijä voi saada toivomaansa apua, ohjausta, tunnustusta ja rohkaisua. Parityön hyötyinä on myös se, että työntekijät oppivat toisiltaan ja voivat myös opettaa toista jakamalla hiljaista tietoa. Parityöskentely siis tukee työntekijöitä tekemään työ-

tään paremmin sekä antaa työntekijöille mahdollisuuden tukea ja auttaa asiakasta paremmin kuin mitä he olisivat yksin kyenneet.

Verkostotyöksi voidaan kutsua Mönkkösen (2007) mukaan työmuotoja, joissa toimitaan yhdessä sekä asiakkaan läheisverkoston ja viranomaisverkoston kanssa hyödyntäen jokaisen toimijan näkemystä asiakkaan tuen kannalta (Mönkkönen 2007, 130). Seikkula (1994) toteaa, että toimiessaan suomalaisessa järjestelmässä oikeastaan jokainen viranomainen tekee verkostotyötä, koska useimmat asiakkaat ovat jollain tavoin yhteydessä myös muihin viranomaisiin (Seikkula 1994, 69). Useat rikosseuraamusalan asiakkaista ovat työ- ja elinkeinotoimiston, sosiaalitoimiston, päihdepalveluiden sekä mahdollisesti myös mielenterveystoimen asiakkaita. Näiden tahojen kanssa tehdään paljon yhteistyötä. Koska yhdyskuntaseuraamustoimiston tavoitteena on tukea asiakasta rikoksettomaan elämään, tuetaan asiakasta myös muilla elämäntilanteilla tämän tavoitteen saavuttamiseksi. Tästä syystä yhdyskuntaseuraamustoimiston työntekijät ovat usein yhteydessä muihin viranomaisiin tai toimijoihin asiakkaan elämäntilanteen parantamisessa.

Rikosseuraamuslaitoksessa käytetään paljon arviointia työskentelyn eri vaiheissa ja eri tarkoituksiin ja monet asiakkuussuhteet alkavatkin arvioinnilla. Yhdyskuntapalvelun soveltuvuusselvityksessä arvioidaan asiakkaan kykyä suoriutua yhdyskuntapalvelun suorittamisesta (A 1990/1259). Henkilötutkinnassa arvioidaan nuoren tarvetta erityiselle tuelle uusintarikollisuuden ehkäisemiseksi (Rikosseuraamuslaitos 2010n). Nuorisorangaistuksen toimeenpanosuunnitelmassa arvioidaan nuoren erityisiä työskentelyalueita nuorisorangaistuksen suorittamista varten sekä sitä, onko nuorisorangaistukseen tuomitseminen perusteltua. Vankilaan joutuaan vangille tehdään riski- ja tarvearvio, jonka perusteella hänelle tehdään rangaistusajan suunnitelma (L 2005/767). Kun vanki vapautuu ehdonalaiseen vapauteen, niin hänelle tehdään valvontasuunnitelma, jonka sisältö perustuu usein riski- ja tarvearvioon sekä vankilassa tehtyyn vapauttamissuunnitelmaan. Kun vankilasta vapautunut asiakas saapuu yhdyskuntaseuraamustoimistoon, aloitetaan hänen kanssaan tarkempi selvitys elämäntilanteesta ja tehdään tarkempi suunnitelma valvonnan ajaksi. Tämä suunnitelma voi olla usein kokoava suunnitelma muiden toimijoiden kuten työ- ja elinkeinotoimiston työllistymissuunnitelmasta sekä sosiaalitoimen työskentelysuunnitelmasta. Tällä tavoin asiakasta tuetaan kokonaisvaltaisesti asioiden hoitamiseen.

Yhdyskuntaseuraamustoimistoissa kiinnitetään erityistä huomiota arviointiin asiakkuuden alkuvaiheessa, tehtäessä suunnitelmaa asiakkuuden ajaksi sekä asiakkuuden loppuvaiheessa tavoitteiden saavuttamisen sekä asiakkaan elämäntilanteesta tapahtuneen muutoksen näkökulmasta. Arviointia tapahtuu kuitenkin koko asiakkuuden ajan. Asiakkaan elämäntilannetta arvioidaan jokaisella tapaamisella, jolloin kiinnitetään huomiota muun muassa asiakkaan

päihteiden käyttöön, mielenterveyteen, uusimisriskiin tai muuhun erityisen tuen tarpeeseen. Lisäksi työntekijä arvioi kokoajan itseään sekä omaa työskentelyään

Pietiläinen ja Seppälä (2003) määrittelevät palveluohjauksen olevan sekä asiakkaan kanssa tehtävää työtä että asiakkaan saamien palveluiden ja tukimuotojen yhteen sovittamista. Palveluiden ja tukimuotojen yhteensovittamisella tarkoitetaan palveluiden tarjoamista asiakkaalle niin, että eri mahdollisuuksia käytetään luovasti hyväksi, mutta vältetään päällekkäiset toiminnot. (Pietiläinen ja Seppälä 2003, 15.) Suomen palvelujärjestelmä kuulostaa yksinkertaiselta, mutta todellisuudessa järjestelmä on hyvin monimutkainen. Mikäli asiakas ei ole saanut opastusta palvelujärjestelmän tarjontaan tai sitä millaisten palveluiden piiriin hän kuuluisi, niin hän hyötyy suuresti palveluohjauksen kaltaisesta toiminnasta. Oman lisänsä palvelujärjestelmään antaa myös erilaiset kolmannen sektorin toimijat sekä erilaiset projektit ja hankkeet, joita tulee yhä enenevässä määrin. Palveluita on niin paljon ja erilaisten toimijoiden tarjoamina, että kokonaisuuden tiedostaminen ja hahmottaminen voi olla asiakkaalle vaikeaa. Yhdyskuntaseuraamustoimistoissa palveluohjauksella pyritään tukemaan asiakasta löytämään palveluita, joita hän tarvitsee ja joista olisi hänelle hyötyä.

Uusimäen (2005) mukaan perhetyö on kaikkea toimintaa, jossa työtteenä on perhekeskeisyys ja -lähtöisyys, joten perhetyössä on kyse ajattelu- ja toimintamallista sekä erityisesti suhteesta perheeseen (Uusimäki, 2005, 39). Lastensuojelun käsikirjan mukaan perhetyö voi liittyä muun muassa vanhemmuuden tukemiseen, arkirutiinien hallintaan sekä perheen toimintakyvyn vahvistamiseen uusissa tilanteissa (Sosiaaliportti 2010). Rikosseuraamuslaitoksessa tehtävä perhetyö tähtää myös näihin asioihin. Asiakkaan vankilassa oloaikana perheen dynamiikka muuttuu ja vapautumisen hetkellä se muuttuu uudestaan. Perhetyön avulla yhdyskuntaseuraamustoimistoissa pyritään tukemaan asiakasta ja hänen perhettään uudessa tilanteessa, oli kyseessä sitten vankilasta vapautuminen tai muu tilanne, jolloin perhetyö koetaan tärkeäksi. Perhetyön käsitettä on vaikea määritellä, sillä perheen käsitekin on erilainen eri toimijoilla. Monesti perhe nähdään perinteisenä ydinperheenä, isä, äiti ja lapset, mutta nyky-yhteiskunnassa perhe voi koostua monista muistakin ihmisistä ja jopa toisista perheistä. Asiakas määrittelee aina itse ketä hänen perheeseensä kuuluu ja yhdyskuntaseuraamustoimistoissa työskennellään tämän perheen kanssa.

Uusimäki (2005) tarkastelee perhetyötä myös välittömänä tai välillisenä. Välittömässä perhetyössä kohteena on koko perhe tai yhteisö, kun taas välillinen perhetyö tarkoittaa sitä, että toiminta kohdistuu perheeseen jonkun sen jäsenen kautta. Kohdistuminen voi merkitä perheen huomioimista taustalla, yhteydenottoa perheeseen, perheen kanssa yhteistyön tekemistä tai perheeseen vaikuttamista yksittäisen jäsenen kautta ja avulla. (Uusimäki, 2005, 31 - 32.) Yhdyskuntaseuraamustoimistoissa tehtävässä työssä on kyse enemmänkin välillisestä per-

hetyöstä kuin välittömästä. Työskentely ei kohdistu koko perheeseen, kuten esimerkiksi lastensuojelussa voi kohdistua, vaan tuomiota suorittavan henkilön kautta koko perheeseen.

7 TUTKIMUSASETELMA

Pyrimme työssämme vastaamaan seuraaviin tutkimuskysymyksiin:

- Miten puolistrukturoitua materiaalia on hyödynnetty käytännön asiakastyössä yhdyskuntaseuraamustoimistoissa?
- Miten puolistrukturoitu materiaali vaikuttaa työn tekemiseen työntekijän näkökulmasta?
- Millainen merkitys tällaisella puolistrukturoidulla materiaalilla on vuorovaikutukseen asiakkaan kanssa?

Työntekijöillä, jotka ovat työskennelleet pitkään nuorisorangaistuksen parissa, on tietotaitoa siitä, mikä oikeasti toimii käytännön asiakastyössä. Näin ollen on mielestämme tärkeää, että heidän äänensä tulee kuuluviin tässä asiassa. Ohjenuora sisältää myös tarkan ohjeistuksen siitä, kuinka käsikirjaa tulisi käyttää sekä missä järjestyksessä tehtäviä tulisi käydä läpi. On tärkeää, että tulisi näkyväksi se, miten asiakastyötä tehdään materiaalin kanssa. Toimitaanko eri toimistoissa eri tavalla ja kuinka paljon työntekijät sitä soveltavat. Vaikuttaako Ohjenuoran ennalta määritelty työskentelyohjeistus asiakassuhteeseen?

Työntekijöitä ohjeistetaan käyttämään Ohjenuoraa aina nuorisorangaistuksen toimeenpanossa. Tutkimuksessamme pyrimme selvittämään, millä lailla ja missä määrin työntekijät käyttävät työssään tällaista puolistrukturoitua ohjeistusta asiakkaiden kanssa. Opinnäytetyömme kautta käy muun muassa ilmi miten työntekijät kokevat strukturoidun materiaalin käytön asiakastyössä ja kuinka aktiivisesti he sitä käyttävät hyödyksi.

Tarkennettuamme tutkimusongelmat, oli seuraava vaihe luonnollisesti miettiä mistä tai keneltä saisimme vastaukset. Seurantatilastojen (Vogt-Airaksinen 2007) mukaan vuonna 2006 eniten nuorisorangaistuksen toimeenpanoja oli Espoossa, Helsingissä, Oulussa, Tampereelle, Turussa ja Vantaalla. Tällä rajauksella halusimme pyrkiä siihen, että saisimme mahdollisimman laajan otannan työntekijöitä, jotka ovat toimeenpanneet nuorisorangaistusta. Haasteeksi muodostui yhdyskuntaseuraamustoimistojen työntekijöiden suuri vaihtuvuus, sillä vaikka josakin toimistossa olisi ollut paljon toimeenpantuja nuorisorangaistuksia, niin sillä hetkellä työskentelevät henkilöt eivät välttämättä olleet toimeenpanneet montaa nuorisorangaistusta.

Seuraavaksi lähestyimme kyseisiä toimistoja sähköpostitse (Liite 1). Kyselimme toimistojen johtajilta mahdollisia haastateltavia, otimme henkilöihin yhteyttä ja kyselimme heille sopivia haastatteluajkoja. Kaikki toimistot vastasivat nopeasti ja saimme varattua kaikkiaan yhdeksän haastatteluajkaa talvelle 2008 ja keväälle 2009. Samaan aikaan olimme suunnitelleet ja kehittäneet haastattelumenetelmää. Päädyimme jo aikaisessa vaiheessa teemahaastatteluun siksi, että haastattelu kohdennetaan tiettyihin teemoihin, joista keskustellaan. Saaranen ja Puusniekka (2006) kertovat, että teemahaastattelu edellyttää huolellista aihepiiriin perehtymistä ja haastateltavien tilanteen tuntemista, jotta haastattelu voidaan kohdentaa juuri tiettyihin teemoihin. Sisältö- ja tilanneanalyysi on siis teemahaastattelussa tärkeää. Käsiteltävät teemat valitaan tutkittavaan aiheeseen perehtymisen pohjalta. Tutkimusaihe ja tutkimuskysymykset on muutettava tutkittavaan muotoon, operationalisoitava. Kysymysten harkitsemisen lisäksi myös haastateltavien valitsemiseen tulee suhtautua harkinnalla. Tutkittaviksi tulee valita sellaisia ihmisiä, joilta arvellaan parhaiten saatavan aineistoa kiinnostuksen kohteena olevista asioista. (Saaranen, Puusniekka 2006.)

Yksityiskohtaisten kysymysten sijaan haastattelu etenee tiettyjen keskeisten teemojen varassa. Tämä vapauttaa pääosin haastattelun tutkijan näkökulmasta ja tuo tutkittavien näkökulman kuuluviin (Hurme 2006). Tutkijalla on teemahaastattelussa jonkin yllättävän vastauksen kuullessaan heti mahdollisuus kartoittaa sen syitä ja taustatietoja. Halusimme jättää mahdollisimman paljon tilaa haastateltavalle. Yritimme herättää ajatuksia teemojen avulla ja jättää sitten asian johdattelemisen haastateltavalle. Tekemällä näin koimme, että voisimme saada myös sellaisia vastauksia, joita emme odottaneet. Halusimme myös antaa haastateltavalle tunteen, että hänellä on vapaus puhua laajastikin haluamistaan asioista.

Routio (2005) näkee teemahaastattelun keskusteluna, jolla on etukäteen päätetty tarkoitus. Se muistuttaa keskustelua, jota tutkija ohjailee siten, että se ei kokonaan erkane tutkimusongelmasta, mutta muutoin hän jättää haastattelun muodon ja yksityiskohdat varsin vapaiksi. Kun haastateltava voi suurelta osin määrätä keskustelun suunnan, tästä on se hyöty, että tutkijan ennakkokäsitysten vaikutus jää pieneksi ja hän saa haastateltavien elämäntilanteen kokonaisuudesta monipuolisen ja syvän kuvan. Haittana on, että syntyvä aineisto jää sekavaksi, sekä tutkijalle on työlästä jälkeensä jäsenellä sitä ja muodostaa siitä päätelmänsä. Myös tulosten kertyminen on hidasta ja epävarmaa. (Routio 2005.) Huomioimme kyllä myös kertyvän materiaalin määrän mutta koimme, että yhdeksän haastateltavan materiaalin litte-roiminen ja koodaaminen eivät olisi ylivoimaista kahdelle henkilölle. Halusimme kuitenkin mieluummin liikaa materiaalia kuin liian vähän.

Lähdimme rakentamaan teemahaastattelun runkoa (Liite 2) siten, että yhtenä teemana selvitämme haastateltavan taustaa ja työhistoriaa nuorisorangeistuksessa, jotta saamme käsityk-

sen siitä, millainen henkilön työkokemus on. Tämä vaikuttaa tiedon luotettavuuteen ja siten työmme laatuun. Seuraavana teemana meillä on asiakastyö, eli miten haastateltava kokee asiakastyön yhdyskuntaseuraamustoimistossa ja millaisia työkäytäntöjä hänellä on. Tällä pyrimme selvittämään työntekijöiden asenteita ja näkemyksiä tekemästään työstä. Seuraavana teemana selvitämme työntekijän näkökulmaa omasta ammatillisuudestaan. Miten he näkevät oman ammatillisuutensa ja reflektiivisyyden yhteyden ja miten he kehittävät itseään. Tämä auttaa meitä ymmärtämään haastateltaviemme ammatillisuutta.

Ohjenuoraan ja ohjelmiin liittyvinä teemoina selvitämme työntekijöiden näkemystä siitä, miten he kokevat strukturoidun materiaalin käytön ja kuinka paljon ja mitä osioita he työssään käyttävät. Onko Ohjenuora auttava osio oman ammattitaidon lisänä vai oma ammattitaito Ohjenuoran lisänä. Miten he näkevät Ohjenuoran tulevaisuuden, esimerkiksi näkevätkö he materiaalissa mahdollisia kehittämistarpeita. Nämä asiat muodostavat tärkeimmän teeman, jota käsittelemme haastattelussa.

Aineiston litterointi eli koodaaminen voi tapahtua Tuomen ja Sarajärven (2002) mukaan juuri niin kuin itse kukin parhaaksi näkee. Koodimerkeillä on kuitenkin viisi tärkeää tehtävää. Ne ovat sisään kirjoitettuja muistiinpanoja. Niillä jäsennetään sitä, mitä tutkijan mielestä aineistossa käsitellään. Ne toimivat sekä tekstin kuvailun apuvälineenä ja aineiston jäsennyksen testausvälineenä. Niiden avulla voidaan etsiä ja tarkistaa tekstin eri kohtia eli ne toimivat osoitteena. (Tuomi, Sarajärvi 2002, 94 - 95.)

Tuomen ja Sarajärven (2002) mukaan teemoittelu ymmärretään usein varsinaiseksi analyysiksi (tekniikkana), mutta tämä ei ole mahdollista ilman rajausta ja litterointia, eikä se myöskään ole mielekäs ilman raportoitua yhteenvedoa. Teemoittelu voi olla alkeellisimmillaan aineistoon luokkiin määrittely, mutta siinä painottuu, mitä kustakin teemasta on sanottu. (Tuomi, Sarajärvi 2002, 94 - 95.)

Käsittelimme haastatteluaineiston purkamalla eli litteroimalla nauhoitetun puheen tekstiksi haastattelujen jälkeen. Haastattelut kirjoitettiin puhtaaksi sellaisenaan jättäen pois turhat äännähdykset ja useimmiten myös täytesanat ja toistot. Haastatteluihin ei merkitty myöskään esimerkiksi sanojen painotuksia tai puheen taukoja, koska se ei ollut tässä tapauksessa tarpeellista. Koodasimme tässä vaiheessa haastattelut eri väreillä. Seuraavaksi kysymys kysymykseltä kokosimme yhteen kaikkien haastateltavien vastaukset. Eli kysymyksen numero yksi alle kokosimme kaikkien haastateltavien vastaukset kyseiseen kysymykseen. Tällä tavalla pystyimme helposti vertailemaan eri ihmisten vastauksia toisiinsa. Pohtiessamme vastauksia tutkimusongelmiimme, poimimme näistä kootuista liuskoista vielä uuden listan. Kunkin tutkimusongelman alle kokosimme siihen teemaan liittyviä lainauksia. Esimerkiksi kysymyksen, millainen merkitys materiaalilla on vuorovaikutukseen asiakkaan kanssa, alle kokosimme kaik-

ki lainaukset, joissa mainittiin muun muassa asiakassuhde ja vuorovaikutus. Näin kokosimme kaikkiin tutkimusongelmiimme materiaalin.

Tutkimushaastatteluun osallistuminen oli vapaaehtoista, haastattelu tehtiin nimettömänä ja niin, ettei henkilöä voida siitä tunnistaa. Yritimme asetella kysymykset niin, etteivät ne johdattelisi haastateltavia sekä pyrimme minimoimaan oman vaikutuksemme haastateltavan mielipiteisiin haastattelun aikana. Haastattelut nauhoitettiin ja nauhat litteroitiin huolellisesti. Tämän jälkeen koodasimme haastattelut väreillä sekä koodeilla H1-H9 ja teimme yhteenvedon teemoittain.

Jokainen haastattelu tehtiin kasvotusten yksilöhaastatteluna työntekijän työpaikalla ja haastatteluiden kestot vaihtelivat 40 - 90 minuuttiin. Alun perin mietimme myös ryhmähaastattelua mutta tulimme siihen tulokseen, että jotain tärkeää voisi jäädä sanomatta ryhmäkohe-rens- renssin takia. Tärkeintä meille oli, että haastateltava kykenisi sanomaan oman mielipiteensä ilman muiden vaikutusta ja että haastattelusta tulisi ilmi työntekijän henkilökohtainen tapa työskennellä. Kukin työntekijä kuitenkin työskentelee itsenäisesti, omalla tyylillään, asiakkaan kanssa.

Luotettavuutta hiukan laskee se, että emme päässeet itse valikoimaan haastateltavia, eli niitä henkilöitä, jotka olisivat toimeenpanneet eniten nuorisorangaistuksia Ohjenuoran käyttöönoton jälkeen. Valitsimme ne toimistot, missä oli tilastojen mukaan ollut eniten nuorisorangaistuksen toimeenpanoja vuonna 2006 ja lähetimme sähköpostia kyseisten toimistojen johtajille. Sähköpostissa (Liite 2) pyysimme lupaa haastatella sellaisia työntekijöitä, jotka ovat toimeenpanneet nuorisorangaistusta ja käyttäneet Ohjenuoraa. Vastaukset saimme nopeasti ja vain yksi toimisto halusi jäädä pois tutkimuksesta. Kaiken kaikkiaan meille ilmoitettiin yhdeksän mahdollista haastateltavaa, ja päädyimme haastattelemaan heitä kaikkia. Haastateltavien työtaustat olivat monipuolisia ja kaikilla oli takanaan vähintään viiden vuoden työkokemus rikosseuraamusalalla. Myös molemmat sukupuolet olivat edustettuina.

Validiteettiongelma liittyy haastattelututkimuksissa useimmiten siihen, kun yritetään selvittää, mitä ihmiset ajattelevat. Ongelmaksi saattaa muodostua se, että henkilö antaa vastauksia, joita hän olettaa haastattelijan haluavan tai jotka hän kokee sosiaalisesti hyväksyttäviksi. (Kansalaisyhteiskunta 2000-hanke.) Koemme vastausten perustella, että haastateltavilla ei ollut vaikeuksia kertoa omia mielipiteitään. Osa vastauksista oli hyvin henkilökohtaisia ja niissä tuotiin selkeästi Ohjenuoran epäkohtia esille.

Työmme validiteetti ei ole paras mahdollinen. Haastattelurungon teimme hyväksytyyn opinnäytetyömme suunnitelman pohjalta. Aihe kuitenkin tarkentui samalla kuin työmme ohjaaja vaihtui, täten haastattelurunko ei täysin enää vastannut tarkentunutta aihetta. Valitettavasti

olimme jo ehtineet tehdä haastattelut, joten jouduimme tyytymään saamaamme aineistoon, jota onneksi olikin runsaasti.

Tutkimuksen luotettavuutta arvioidaan tarkastelemalla reliabiliteettia. Kyse on siitä onko tutkimuksen avulla saatu luotettavaa tietoa todellisuudesta eikä vain sattumanvaraisia havaintoja. (Kansalaisyhteiskunta 2000-hanke.) Koska haastattelimme vain yhdeksää työntekijää viidestä yhdyskuntaseuraamustoimistosta, niin luotettavuus ei välttämättä ole paras mahdollinen. Toisaalta haastateltavat muodostivat kyseisten toimistojen kaikki nuorisorangaistusta toimeenpanevat työntekijät, joten siltä osin reliabiliteetti on hyvä.

8 TULOKSET

Tutkimusongelmia työssämme on kolme. Käsitlemme jokaisen ongelman omana alaotsikkonaan selkeyden vuoksi. Lainatessamme haastateltavia emme käytä nimiä, vaan koodeja H1-H9 lainausten lopussa. Saimme laajoja vastauksia ja niistä ilmenivät hyvin haastateltavien omat kokemukset aiheesta. Vaikka vastaukset olivat monipuolisia, niistä löytyi selkeitä yhteneväisyyksiä.

8.1 Käsikirjan hyödyntäminen

Kaikki haastateltavat kertoivat käyttäneensä Ohjenuoraa tai osia siitä muissakin työmuodoissa, kuten ehdonalaisen vapauden valvonnassa ja yhdyskuntapalvelussa. Erityisesti Ohjenuoraa oli hyödynnetty ehdollisesti rangaistujen nuorten valvonnassa. Haastateltavat kokivat, että Ohjenuorassa olevat tehtävät sopivat myös muillekin kuin nuorille ja erityisesti rikoskeskustelut oli koettu hyväksi myös aikuisille. Yksi haastateltava kertoi saaneensa Ohjenuorasta paljon uusia ajatuksia ja ideoita työskentelyyn sekä käyttävänsä niitä asiakkaiden kanssa, vaikka ei käyttäisikään Ohjenuoraa. Toinen haastateltava kuitenkin pohti sitä, että Ohjenuoran teemat on suunniteltu käsiteltäväksi kokonaisuuksina, joten millainen vaikutus yksittäisen keskustelun käymisellä on uusintarikollisuuteen vaikuttamiseen.

”Mä käytän(Ohjenuoraa) kaikkien asiakkaitten kanssa vaik se on kuuskytviis-vuotias ukko ja just vapautunut vankilasta, mä voin käsitellä sen kanssa ihan samaa tehtävää tai samanlaisia asioita, pohjimmiltaanhan ne on perusasiat ihan samat.” H7

”Kyllä, paljonhan tulee käytettyä noita rikoskeskustelun matskua muidenkin asiakkaiden kanssa. Tosin mä oon sitä kyllä välillä miettiny, että jos tää on

suunniteltu, että tää on tämmönen paketti, et mitä jos mä otan vain sieltä jotain, niin ajaaks se ollenkaan asiaa.”H3

Haastateltavat kertoivat pitävänsä erityisesti rikoskeskusteluista, sillä ne koettiin olevan hyödyllisiä sekä työntekijälle että asiakkaalle itselleen. Haastateltavat kertoivat, että asiakkaat ovat saaneet oivalluksia muun muassa omasta uusimisriskistään sekä rikoksen hyödyistä ja haitoista. Eräs haastateltava kertoi käyttävänsä rikoksen uusimisriski- tehtävää lähes poikkeuksetta kaikkien asiakkaiden kanssa, sillä hän koki tehtävän eräänlaisena välineenä asiakkaan arviointiin.

”Ja se rikoksenuusimisriski, se tehtävä, on mun mielestä aika hyvä. Et ne(asiakkaat) ite miettii sitä, et miten voi käydä, et kuin suuri se riski voi olla.” H1

”Mutta mun mielestä siellä (Ohjenuorassa) on hyviä harjoituksia ja, varsinkin ehkä sit tää uusimisriskin arviointi on aika semmonen perusjuttu, mitä mun mielestä voi käyttää asiakkaalla ku asiakkaalla, eikä siitä mun mielestä mitään haittaa oo, vaikei kävis koko keskustelua vaikka jonkun kanssa tai et käyttää vain semmosena välineenä siihen arviointiin.”H3

Muutama haastateltava kertoi käyttävänsä Ohjenuoran keskustelujen lisäksi nuorisorangaisituksen kokeiluajana käytössä ollutta materiaalia: Nuori ja rikos, Nuori ja päihteet sekä Nuori ja yhteiskunta. Näissä kokonaisuuksissa koettiin olevan hyviä tehtäviä ohjenuoran tehtävien lisäksi. Yksi haastateltava kuitenkin koki, että Nuori ja päihteet kokonaisuus on sisällöltään parempi kuin Ohjenuoran päihdekeskustelut.

”Mut sit mä oon kans käyttäny niitä vanhoja tehtäviä kokeiluajasta, ku jotkut oli mun mielestä hyvii siellä kokeiluajassa.”H1

Eräs haastateltava koki Ohjenuoran lopussa olevan maahanmuuttajille tarkoitetun osion olevan erittäin hyvä, sillä sitä kautta on ollut helppo kertoa suomalaisesta yhteiskunnasta ja sen säännöistä. Toinen haastateltava taas koki osion turhana, sillä hänen maahanmuuttaja-asiakkaansa ovat asuneet Suomessa jo useita vuosia.

”(Ohjenuorassa erillinen osio maahanmuuttajille)Siit mulla on hyvää kokemusta maahanmuuttajista, että ne niinku oppii ymmärtää, et mitä saa täällä tehdä ja mitä ei.” H1

Haastateltavat kokivat hyötynensä Ohjenuoran käytöstä monella tavalla. Erityisesti haastateltavat toivat esille sen, että asiakkaan arviointi on helpompaa. Arviointi merkitsi eri haastateltaville erilaisia asioita. Useat kuitenkin mainitsivat uusimisriskiarvion joko työntekijän näkökulmasta tai asiakkaan oman arvion uusimisriskistään. Tehtävien tekeminen on siis auttanut työntekijöitä arvioimaan asiakkaan uusimisriskiä, ajattelua ja arvoja.

”No käytännössä myös sillai että niistä(Ohjenuoran tehtävistä) saa sitten tai siinä pystyy sitten arvioimaan asiakasta ja sen ajattelua. ja niitä ongelmia just mitä sillä asiakkaalla on ne uusimisriskitekijät et pystyy käyttää sitte valvontatyössä ja niinku arvioinnissakin.” H8

”Et jotenkin kiinnittää paljon enemmän siihen uusimisriskiin ja sen asiakkaan arvioon siit uusimisriskistä, sit niihin tekijöihin et mitkä lissää sitä riskii ja mitkä vähentää. Kyl sitä mieltii sit työntekijänä enemmän, et miten niit lissäviä tekijöitä vois poistaa ja millä taas tukkee enemmän sinne et mitkä vähentää sitä uusimisriskiä, et miten sais tuettua sen asiakkaan elämänsuuntaa ja valintoja sinnepäin.”H2

Lähes kaikki haastateltavat kokivat Ohjenuoran tuoneen syvyyttä asiakastyöhön. Haastateltavat kokivat Ohjenuoran tuoneen työskentelyyn lisää suunnitelmallisuutta ja tavoitteellisuutta, joiden kautta työskentelyyn on tullut lisää sisältöä. Työskentelylle on siis muodostunut eräänlainen runko, jota seuraamalla työntekijät pysyvät käsiteltävissä aiheissa.

”Mul käy sellanen et mul on joku runko, minkä mukkaan edetään. Ei ikinä oo silleen et kaikki asiakastapaamiset ois jonkun tällösen Ohjenuoran mukasesti tai näin, mutta kummiskin silleen et kyl se säilyttää sen tietyl taval sen työskentelyn suunnan.”H2

”(Ohjenuora)Helpottaa tietysti sitä, niinkun, et se auttaa johdattelemaan sitä keskustelua oikeeseen suuntaan ettei se lähe rönsyilemään. se on suunnitelmallista sitten niinku eteenpäin se työ.” H4

”On se ehkä jämäköittäny jotain juttua. Et saadaan tavallaan semmosta suunnitelmallista työskentelyä, että lähetään jostain alusta ja määritellään tavoitteet ja tehään ne tehtävät ja muut siinä välillä ja sit mietitään, että mitä on jääny mieleen ja onko joku asia kenties muuttunu tai silleen. Kai semmosta jämäköitymistä ja sit ehkä arviointia mun mielestä enempi tullu näitten strukturoitujen ohjelmien myötä, että on alkuarviointi ja loppuarviointi ja asiakkaan arviointia, et silleen mikä on ihan hyvä, hyvä juttu.”H3

Eräs haastateltava koki Ohjenuoran nostavan hyvin esille ne asiat, joita tuomion aikana on hyvä käsitellä ja jotka nuoren on hyvä kohdata, jotta muutosta voi tapahtua. Haastateltavat kokivat Ohjenuoran myös tuovan hyvin esille ristiriitoja asiakkaan ajattelussa. Yksi haastateltava totesi, että tärkeintä tehtävien teossa on se, että muutos käyttäytymiseen lähtee nuoresta itsestään ja vaikka muutos ei näkyisi tuomion aikana, niin käsitellyt asiat ovat kuitenkin jääneet asiakkaan päähän ja tuottavat erilaista käyttäytymistä myöhemmin asiakkaan ollessa valmis siihen.

”Pyritään pääsemään siihen et syntyy ristiriitaa jolloin nuori rupee miettimään onkohan sillä nää asenteet, arvot ja ajatukset oikein.” H6

”Et ku nyt on näitä erilaisia Ohjenuorassakin vaikka liikennekeskustelut liikenne-rikoksista tuomituille, niin kylhän se tuo ihan erilaisen sisällön siihen. Et jossain välissä nää käyään, et vaikka käyään rikoskeskustelut sit käyään jossain välissä näitäkin osioita, et se tietyl taval linkittyy siihen, et mikä se rikoshistoria on ja tähän kokonaisuuteen et miks ne asiakkaat käy täällä.”H3

Useat haastateltavat toivat esille Ohjenuoran tehtävissä olevia vaikeuksia asiakkaan näkökulmasta. Asiakkaat ovat erilaisia ihmisiä omine persoonineen ja kaikki tehtävät eivät välttämättä sovi kaikille. Muutamit haastateltavat toivat esille oman huolensa tehtävien läpikäymisestä asiakkaan oppimisvaikeuksien, kuten luki- ja kirjoitushäiriön takia. Haastateltavista muutama koki videoiden katsomisen olevan hyvä vaihtoehto tehtäville, sillä niistä nuori on nähnyt, mitä oikeasti voi tapahtua jos jatkaa rikosten tekemistä. Videot koettiin hyviksi myös sen takia, että mahdolliset luki- ja kirjoitushäiriöt eivät vaikeuttaneet asian käsittelyä. Muutama haastateltava oli hyödyntänyt jonkin verran käytännön tehtäviä kirjallisten tehtävien sijaan, jotta teema oli saatu käsiteltyä. Lisäksi muutama haastateltava toivoi Ohjenuoraan lisää tehtäviä, joissa olisi esimerkkitalanteita nuorelle pohdittavaksi.

”Oon huomannu että jotku asiakkaat, et ku ne kattoo videoita(tehtävän sijaan) se antaa niille enemmän ku se et ne tekee tehtävän. Et ku niis on nähty miten pahasti voi tapahtuu. videot saattaa vaikuttaa enemmän kun nää keskustelut et kun ihmiset on vaan erilaisiin.”H1

”Liikennekeskusteluist mä tykkään tosi paljon niist esimerkkitalanteista, et niit sais olla enemmän. Mut ne on tosi kivoja ne, et miten toimitit tässä tilanteessa ja näin. Nuoret tykkää niist älyttömästi, et niit sais olla ehkä tääl niinku joka osiossa enemmän et niinku ei niit oo. Ne on sellasii, mitkä ilmiselvästi kiinnostaa nuoria.”H2

8.2 Käsikirjan vaikutus työn tekemiseen

Seuraavaksi halusimme kartoittaa miten puolistrukturoitu materiaali, tässä Ohjenuora, vaikuttaa työn tekemiseen työntekijän näkökulmasta eli miten työntekijä on itse kokenut Ohjenuoran käytön asiakastyössä.

Kaikki haastateltavat kokivat saaneensa Ohjenuorasta apua ja tukea työn tekemiseen. Ohjenuoran koettiin tuoneen järjestelmällisyyttä toimeenpanon sisältöön ja sen myötä haastateltavat kokivat saaneensa varmuutta työn tekemiseen. Hyvänä asiana työn tekemisessä koettiin se, että käytyihin keskusteluihin pystyi aina palaamaan ja nuoren kanssa voi keskustella käydyistä keskusteluista sekä tapahtuneesta muutoksesta. Tällöin työntekijä pystyy osoittamaan nuorena tapahtunutta positiivista muutosta ja toisaalta herättämään ristiriitoja nuoren ajattelussa tai käyttäytymisessä. Lisäksi Ohjenuoran avulla asiakkaat saavat sisällöllisesti tasapuolista kohtelua. Yhteinen näkemys on, että Ohjenuora on tuonut enemmän välineitä työn tekemiseen.

”No se(Ohjenuora) tietenkkin ohjaa sitä työtä ja silleen et asiakkaat saa tasa-puolisempaa kohtelua, voisko sitä niin sanoa. Ja nyt mä taas sanon et jos on uus työntekijä, on tosi hyvä et nyt on tällasta materiaalia mitä ei sillon yhdeksänseitsemän(nuorisorangeistus kokeilu alkoi 1997) ollu, näin kädestäpitäen.”H7

Haastateltavien mielestä arviointia on tullut lisää. Arvioinnin myötä asiakastyö on tehty näkyvämmäksi ja siinä kiinnitetään enemmän huomiota työskentelyyn. Haastateltavat kokevat työskentelystä tulleen tavoitteellisempaa ja sen myötä vaikuttavampaa. He kokevatkin, että toimeenpanokeskeisyyden ja kontrollin rinnalla on vahvana asiakkaan tukeminen ja sosiaalityö. Eräs haastateltava koki helpottavana, että työskentelyyn on tehty kokonaisuus, johon on panostettu alusta alkaen, kokonaisuus, jossa kerrotaan miten mitä asioita käsitellään, miten asioita käsitellään ja kokonaisuus sisältää myös materiaalin kokonaisuuden läpikäymiseksi. Eräs haastateltava koki välillä rankaksi sen, että jos ei ole ehtinyt valmistautua tapaamiseen, niin joutuu tempaisemaan päältä jotain asiakkaan jo istuessa hänen edessään. Myös muut haastateltavat kokivat saaneensa työskentelyyn jäämäkkyyttä sekä selkeän suunnan Ohjenuoran käyttöönoton jälkeen.

”Kyllä se(strukturoitu materiaali) vaikuttaa sillä tavalla, että jotenkin se on takaraivossa, että miten etenee eri asioitten kanssa. Sit se antaa kivalla tavalla varmuutta kans, että voi ottaa ihan ohjelmateemoja, olkoonkin niin että, strukturoidut ohjelmat ne houkuttelee hirvittävän paljon, koska niis on niin paljon sisältöjä ja hyviä ideoita ja niin pois päin, mutta sit toisaalta niitä, joita

varjostaa se kaoottinen muu arkielämä, että niitä perusvalvontatapaamisia tulee enemmän kuin mitä olis ehkä toivonu.”H5

”Jos on ite sen tyyppinen työntekijä, et tykkää tehä niit,niin sit se on niin ku se on sellast luonnollist ja mukavaa ja helpottaa omaa työtä tosi paljon. Et ei aina tarvii mieltii, et mistä nyt keskusteltais. Et se tietyl taval fokusoituis tähän meidän toimenkuvaan tähän niinku rikollisten kanssa työskentelyyn ja tämmösseen, tietyl taval, et se muistuttaa siitä.”H2

”Joo, siihen(työskentelyyn) on tullu mun mielestä aivan mahottoman hyvä, mahtava lisä just sen takia, että se oli hapuilevampaa aikasemmin, mutta se, että itsekin näkee selvemmin ne esimerkiks, otetaan mikä tahansa ongelma, niin haetaan se ongelman ydin asiakkaan kanssa, asiakas hakee sen, mitä ajatuksia siihen liittyy, et minkälaista tunnepuolta ja minkälaisia tekoja siitä seuraa tai mitä hyviä tekoja vois seurata. Strukturoitu materiaali antaa mun mielestä mahottoman hyvän rungon.”H5

Haastateltavat kokivat Ohjenuoran käytön joustavana, kunhan siihen on aluksi tutustunut kunnolla ja sen käyttö on tuttua. Koska Ohjenuora on puolistrukturoitu käsikirja, niin jo sen takia työntekijöillä on paremmat mahdollisuudet soveltaa ja joustaa tehtävissä. Kaikki haastateltavat kertoivat soveltavansa Ohjenuoraa enemmän tai vähemmän jokaisessa toimeenpanossa. Monet haastateltavista kokivat myös nuoren elämäntilanteen kriisien käsittelyn nousevan Ohjenuoran tehtävien edelle.

”...En oo sellanen et lähtisin sitä käymään kuin piru raamattua vaan niinku miten se nivotuu sit asiakkaan tilanteeseen, et kun sehän kartoitetaan mitä me siellä käydään, niin siihen saa yhden kehyyksen. Se on sikäli hyvä et siinä on selkeet alueet ja sieltä voi sit edelleen soveltaa ja käyttää luovasti pakettia.”H6

”Mutta sitte jos on puolistrukturoitua niin se antaa enemmän pelivaraa. Mutta se kuitenkin tukee hirveän paljon sitä työtä elikkä se on hyvä asia.”H9

”Mun mielestä niitä(Ohjenuoran ohjeistusta) ei voi aina orjallisesti noudattaa koska riippuu niin paljon siitä asiakkaasta, miten se voi niitä ymmärtää ja sit työntekijästäkin. Joku juttu ei vaan sovi mun suuhun ja mun pitää kehittää joku oma, et mä saan sen asian(läpikäytyä). Et on joku tavoite mitä varten mä teen tän jutun ja mun pitää saada se asiakas tajuamaan se, ja jos ei se mee jonkun ohjenuoran tehtävän avulla, mä otan sit jonkun toisen.... ja mun mie-

lestä pitää tarttua siihen senhetkiseen asiaan mikä nousee sen asiakkaan puolesta eikä pysyä orjallisesti jonkun rikoskeskustelun:”et asiaan asiaan, nyt meillä onkin nyt tällainen ja tällainen asia tässä seuraavaksi” eikä sit puuttua siihen asiaan mikä just sillä hetkellä oli se semmonen hyvä porkkana mitä vois käsitellä.”H7

”...Kun on käyttänyt(Ohjenuoraa) niin niistä sit löytää sellasii hyviä tehtäviä , et ei voi sanoa et jonku kohalla ei mikään toimi, vaan ku niitä käyttää enemmän ni löytää just sellasia hyviä juttuja, mikä vois toimii nuoren kohalla, mut siin on kans se että ku oppii tuntee sen nuoren niin tietää aikalaila että millä tavalla hän pystyy tollasii tehtäviä tehdä.”H1

Haastateltavat kokivat hyvänä asiana, että tehtäviä voi käydä monella eri tavalla läpi asiakkaan kanssa. Tehtäviä on käyty nuorten kanssa pelkästään keskustelemalla, nuori on täyttänyt tehtäväpaperin, työntekijä on täyttänyt tehtäväpaperin nuoren puhussa tai käytännön harjoituksena. Useat haastateltavista kertoivat kuitenkin käyneensä aiheista vähiten käytännön harjoituksia.

”Ja tietty mones osios on mahollisuus et käy käytännön harjoituksina ,niin aika harvoinpa sitä, et ehkä työhaastattelu on se suurin osa mitä käyttää tällaisena käytännön harjoituksena.”H2

”Varmaan sen miten niitä(tehtäviä) sitten tehdään, ni joko niitä voi täyttää tai ei täytetä. Et voi joko haastatella, toiset asiakkaat sit taas sitten tykkää ite täyttää ja toisten kohalla mä täytän. Ja silloin voi samalla keskustella, mut toiset ku ite täyttää, ni ne menee tonne joku nurkkaan ja täyttelee siellä ja sit ite naputtelet täällä ja käydään hetken päästä sitten yhdessä läpi. Varsinki nuorisorangaistukses ku on vaihtoehtoja, ettei kaikkien kans voi käydä sitä tehtävää läpi, et se pitää sit keskustella tai joku toinen tehtävä ottaa. Ni pitää vähän luovia sitten, et mitä sopii kenelleki.”H4

”Enemmän saisi olla sellasia esimerkkitalanteita, et asiakas joutuis miettii et mitä sanoisi tai tekisi tai miten eri tilanteissa voisi toimii, ja mitä kun toimii näin, ni mitä siit seurais ja jos toimii näin, mitä siit seurais. Sen tyyppisiä harjoituksia vois olla lissää.” H2

Monet haastateltavista kokivat Ohjenuoran käytön välillä haasteelliseksi. Erityisesti ongelmia ilmeni aloittaessaan Ohjenuoran käyttöä ja oman persoonan yhdistäminen työskentelyyn. Useat haastateltavista kertoivat käyttäneensä Ohjenuoraa aluksi hyvinkin orjallisesti, jolloin

he eivät soveltaneet tehtäviä oman persoonaansa mukaan tai asiakkaan persoonaan sopiviksi. Tämä oli aiheuttanut turhautumista haastateltavissa. He kuitenkin kertoivat, että ovat oppineet soveltamaan Ohjenuoraa ja työskentely on nyt sujuvampaa. Vaikeaksi koettiin myös keskustelujen syventämisen, jos nuori saa toisen nuorisorangaistustuomion.

”... Jos aattelee ihan sitä nuorisorangaistuksen toimeenpanoa, niin sitä(Ohjenuoraa) ehkä liianki orjallisesti, ei osannu sillai soveltaa. Sitä ei osannu istuttaa välttämättä persoonaan, tai että jossakin kohissa sitä materiaalia on niin paljon että vaikeus valita se mikä käy just tuon nuoren kanssa. Mut toisaalta ku siinä on sitä valinnan vaihtoehtoo, niin se ei oo niin vaikee. Ja sitte ku huomaa, että heti toisessa toimeenpanossa pysty jo soveltaa ja siinä on sitte etu, et ku sitä lähtee käyttää, siinä on kaikki se työkokemus mitä on jo ehtiny tulla. ”H8

”..Samalla pojalla oli kaksi nr:ää peräkkäin ja kummassakin oli liikennekeskustelut, vaan itehän mää ne lausunnot tein ja valitsin sen. Eka kerralla mää pystyin vetämään sen ite. Mut seuraavalla kerralla mää mietin että miten syvennät tätä, et kerta mun taitot ei enää riittäny syventämään. Mut sit mää hommasinki poliisiin. Se onnettomuustutkija sit kerto asioita syventävästi. Ja se poika sanoki että olipa mahtavaa olla kerranki selvin päin poliisilaitoksella. Elikkä se oli varmaan kunnolla syventävä. ”H9

Haastateltavat kokivat vaikeana tehtävien teossa sen, että tapaamisen jo alettua työntekijä huomaa että tapaamiselle suunniteltu aihe käsiteltiinkin jo edellisellä tapaamisella. Tätä tapahtuu haastateltavien mukaan hyvin usein ja se vaikeuttaa työskentelyä jonkin verran. Vaikka käyttäisikin Ohjenuoraa usein ja sen sisältö olisi tuttu, niin se ei kuitenkaan helpottanut tämän ongelman kanssa.

”Se on mun mielestä ollut ongelma, kun mä käyn jotain rikoskeskusteluita, tulee jotkut rikosen hyödyt ja haitat tai joku muu asia, sit siitä nousee joku mun mielestä tärkeä asia mistä mun pitää keskustella nyt, puuttua siihen asiaan tällä hetkellä. Se voi olla joku suuttumukseen liittyvä asia tai joku muu asia. Sitä käsitellään ja puidaan, ja okei, tunti menee siinä, sitte tulee tää seuraava aihe mikä se sit onkaan, niin mä huomaan et viime tunnilla me käytiin tää asia jo läpi, mä oon käsitellyt tän jo.”H7

”...Kun sä käyt rikoskeskusteluja, niin siin tulee ihan hirveesti myös sitä päihdekeskustelua. Kylhän automaattisesti ne kysymykset mennee tietyl taval moneks kohtaa tuonne päihdekeskustelujen puolel, ihan sama liikennekeskusteluis.

Et siin on ehkä työntekijäl semmost et miten sais ympättyy esim niit keskenään, koska sit ku oot käynyt rikoskeskustelut jos toisena sisältönä on liikennekeskustelut ni oikeestaan sä oot saanut melkkeen kaikkeen vastauksen jo rikoskeskusteluis. Et ehkä, ainakin alussa tuli jankattuu sit samoi asioita miljoona kertaa ku ne kuului, ku ne olivat tässä Ohjenuorassa ja ne menivät tässä järjestyksessä. Et nyt ajan kanssa ossaa ehkä enemmän mieltä: No tää ollaan nyt käsitelty, ni jätetään tässä vaiheessa tää pois, et ei lähetä uudestaan sammaa asiaa jankuttaa.”H2

Monet haastateltavista kokivat Ohjenuoran motivoivat keskustelut erityisen haastavana osiona. Haastateltavat kertoivat sen olleen vaikea osio, sillä aiheen käsittäminen ja ymmärtäminen oli vaikeaa jo työntekijälle ja aiheen käsittely asiakkaan kanssa oli ollut vaikeaa jos itse ei ymmärtänyt tehtävien perimmäistä tarkoitusta.

”Noi motivoivat keskustelut asiakkaalle, joka ei oo ollut motivoitunu suorittaa rangaistusta eikä oo motivoitunu muuttamaan käytöstään ni niis mul oli kauheit ongelmia. En nyt muista mitä osuuksia siel oli, mutta oli vaikeita käyttää ja semmosii et itekään ymmärtäny mitä piti tehdä niis tehtävissä. Et siin sai aika paljon luovia.”H4

”Esimerkiks alussa toi motivoivat keskustelut se oli tosi vaikee. Siis jotenkin se, että nyt on tietty sit käyny motivoivan haastattelun koulutuksen ja VKM:n, ni nyt se ei ole enää ollenkaan vaikee, mut sillon alussa se oli tosi hankala ymmärtää ja hankala muotoilla asiakkaalle et mihin täl pyritään ja tietyl taval jotenkin se jäi tosi irralliseks.”H2

Haastateltavat kokivat Ohjenuoran käytön raskaaksi erityisesti silloin, kun Ohjenuora on vielä vieras, uusi työväline. Haastateltavat kertoivat, että silloin työntekijä pyrkii tekemään kaikki aihealueen tehtävät, vaikka ne eivät sopisikaan nuorelle tai tehtävät voitaisiin käydä läpi myöhemmässä keskustelu-osiossa. Myös useiden eri vaihtoehtoisten tehtävien määrä työllistää työntekijää ennen tapaamista. Ohjenuorassa on monia eri vaihtoehtoisia tehtäviä asiakkaalle ja työntekijän tehtävänä on valita niistä nuoren kehityksen tason ja tarpeen mukainen tehtävä.

”Vaikka jotenkin näin kasattu, siis tuo(Ohjenuora) on työntekijälle aika raskas ainakin siin vaihees, ku ohjenuora on täysin tuntematon. Mieltii et harjotus tai vaihtoehtoisesti tämä tai vaihtoehtoisesti työkalupakin tämä. Et siul on monta paikkaa, mistä ehtiä, sit siun ensin pittää kuluttaa tunti siihen ku sie mietit et minkä mie näist valihen, tai sit mennä siitä, mistä aita on matalin ja

ottaa aina se ensimmäinen, mikä ei sit ehkä vastaa tarkotustaan. Eli se on aika, aika monimutkanen.” H2

”Et ei kaikkee rohmuis sieltä, ku siel ois niin paljon niit harjotuksii, jotka sopis tällekin nuorel. Ja sit on niin monen tyyppist rikollisuutta, monen tyyppisii asioit on vaikuttanut niihin rikoksiin, ja niit syit ois ihan kauheesti. Mut et mä yritän pidättäytyä silleen et vähän minimillä koska sitten meil ois tarkotus jatkaa liikennekeskusteluihin ni etten mie nyt kaikkee kohdista sielt liikennekeskusteluist jo täs vaihees.”H2

8.3 Käsikirjan merkitys vuorovaikutukseen

Kolmantena asiana selvitimme millainen merkitys puolistrukturoidulla materiaalilla on vuorovaikutukseen asiakkaan kanssa eli miten työntekijä kokee Ohjenuoran käytön vaikuttaneen asiakassuhteeseen.

Haastateltavat kokivat Ohjenuoran tehtävien auttavan syventämään asiakassuhdetta sekä tukevan asiakastyötä. Toisaalta osa työntekijöistä koki, että liika materiaaliin keskittyminen rikkoi kanssakäymistä asiakkaan kanssa. Haastateltavat kokivat Ohjenuoran tehtävien tukevan vuorovaikutusta siten, että tehtävät nähdään enemmänkin välineenä keskustelun avaajaksi kuin pakollisesti suoritettaviksi tehtäviksi. Muutamat haastateltavat ovat kiinnittäneet huomiota siihen, että he eivät yritä pakottaa nuorta tekemään tehtäviä vaan asiakasta kuunnellaan ja hänen sen hetkinen tilanne otetaan huomioon tapaamisissa. Eräs työntekijä halusi korostaa sitä, että Ohjenuorassa oleva ohjeistus selvittää asiakkaan tilanne jokaisen tapaamisen alussa tarkoittaa juuri sitä, että nuoren tilanne selvitetään ja työntekijä arvioi voiko suunnitellun asian käsitellä sillä tapaamisella, pitäisikö se siirtää toiseen ajankohtaan vai onko nuoren elämässä sellainen kriisi, mikä vaatii asian käsittelyä heti.

”Et yrittää tapaamisissakin kuunnella niitä, et mikä se asiakkaan tilanne on millonkin, ja onks hänellä kenties just joku akuutti huoli tai joku, että mistä hän halus keskustella eikä vain runno läpi, että mä oon nyt suunnitellu, nyt täällä lukee, että tällä kerralla mä käyn tän jutun läpi.” H3

”Ja sit sitä että, vaikka pitää mennä käsikirjan mukaan, mutta ei se nyt tarkoita sitä, että jotenkin vuorovaikutus liikaa kärsis, et pitää kuitenkin tehdä sillä omalla persoonalla, omalla tyylillä sitä työtä, et kuunnella sitä asiakasta ja näin.” H2

”Et ei ehkä mennään niit silleen tehtävinä, vaan ne on niiku enemmän keskustelunaiheet. Vaikka mul on se paperi tai vaikka nuori täyttää paperin, mut se on vaan semmonen väline siihen et päästään keskustelea niist asioist.” H2

Kukaan haastateltavista ei kokenut, että Ohjenuoran käyttö vaikuttaisi negatiivisesti vuorovaikutukseen asiakkaan kanssa. Monet haastatelluista kuitenkin tiedostivat sen olevan mahdollista etenkin niillä työntekijöillä, jotka eivät ole käyttäneet Ohjenuoraa paljon. Lisäksi riskinä nähtiin myös Ohjenuoran liian orjallinen käyttö sekä papereihin tai tietokoneelle kirjoittaminen, jolloin vuorovaikutussuhde asiakkaan kanssa saattaa kärsiä.

”On se aluks sitten, että jos on joku ihan uus juttu, mitä alkaa vetämään tai pitämään, niin sit jos sulla ei oo vielä hallussa se matsku niin sittenhän siinä voi käyvä silleen, että on nenä kiinni siinä kirjassa tai papereissa, mutta en mä tiää, mä en ehkä näe sit niin kauheen vaarana. Varsinkin, jos se on tuttu se materiaali, niin sit vaan pitää enempi kiinnittää huomioo siihen vuorovaikutukseen.” H3

”Mä en näe hyvänä et sitä lähdetään vetämään ihan niin kuin sivu sivulta ja lukemaan jäykästi vaan et sitä sit jotenkin soveltais mukavasti et se vuorovaikutus säilyy, asiakaskontaktit ja nää.” H6

”Jossakin kohissa must tuntuu et se on vähän tiellä se että kirjottelee sinne tai muuta. Et se rikkoo ehkä semmosta kanssakäymistä, mutta eihän sitä välttämättä tarvitse kirjoitella sinne, et käy sitä materiaalia muuten läpi.” H4

Haastateltavat kertoivat, että vuorovaikutuksen muoto riippuu paljon siitä millainen asiakas on: millaiset taidot, kyvyt ja asenteet hänellä on. Haastateltavat toivat esille muun muassa vaikeuden tehdä tehtäviä päihde ja mielenterveysongelmista kärsivien asiakkaiden kanssa. Vaikeutena nähtiin asiakkaiden haluttomuus tai kykenemättömyys asioiden käsittelyyn. Tällöin vuorovaikutus on enemmänkin työntekijälähtöistä tukea kuin tasapuolista kommunikointia. Myös viranomaisvastaiset asiakkaat vaikeuttavat vuorovaikutuksen luomista.

”Ja sit tietty ainahan on asiakkaita, joiden kans sie et voi näit(tehtäviä) käydä, eli sit on niit vakava päihdeongelmaisia tai semmosia, jotka ei vaan halluu puhuu rikoksest, ni ethän sä voi pakolla sit.” H2

”Et vaikeempa on tietty ne, jotka on hirveen viranomaisvastasia, niin, sehän on tietty se vaikee haaste siinä sit.” H2

Muutama haastateltava toi esille sen, että luki- ja kirjoitushäiriöisten asiakkaiden kanssa Ohjenuoraa käydään pääsääntöisesti keskustelemalla, jolloin vuorovaikutus on erilaista. Eräs haastateltava kertoi panostavansa toimeenpanon alussa vuorovaikutuksen luomiseen, jolloin tehtäviin siirryttäessä sekä työntekijä ja asiakas ovat tuttuja toisilleen ja tehtävien tekeminen sujuu helpommin.

”...Yhen pojan kans pystyny tekkee ollenkaan ku se ei osannu kirjottaa, elikkä ne(tehtävät) on sitte tehty keskustelemalla mutta varmasti käyty juttelemalla läpi. Elikkä mää oon pannu muistiin hänen vastauksiaan. Tosin mää oon senkin tehny sillai että mää en välttämättä kirjota siinä koko ajan. Et mää haluan et siinä pysyis se keskustelu. Et mää oon tutustunu etukäteen muistelmiin ja sit juttelemalla käyny läpi ja sit jäläkikäteen kirjottanu ylös.” H9

”...Vaikka nuorisorangaistukses aika äkkii alkaa ne harjotukset, mut kummiskin kyl siin huomioi alussa sitä ihmistä enmmän ja sit kun on tuttu, niin sit ei mee ennään niin paljoo aikkaa siihen semmoseen, et mikäs tyyppi tää on ja minkälainen, ja sen siihen arviointiin ja minkälainen toi mun työntekijä onkkaan. Et ku siit on päästy, niin kyl se sit aika sujuvaa on sen jälkkeen.” H2

Eräs haastateltava totesi Ohjenuoran tehtävien olevan hyödyllisiä myös siinä mielessä, että tehtävillä voi vahvistaa työntekijän omaa käsitystä nuoresta ja hänen muutoksestaan. Lisäksi nuoren tekemillä itsearviointeilla voi osoittaa nuorelle hänen omaa muutosta.

”No sitte kaikki tällaset Uricat ja MAI- testit tai tämmöset niin mun mielestä ne on testinä semmoset että vahvistaa sitä omaa käsitystä mikä on jo siitä nuoresta ja sitte niillä testeillä voi mitata ja osottaa tällä mittarisysteemillä nuorellekin jos on kehitystä tapahtunu.” H9

9 PÄÄTELMÄT

Ohjenuora on ollut käytössä vuodesta 2005 lähtien ja siihen nähden sen käyttö on ollut vähäistä. Nähdäksemme ongelmana ei varsinaisesti ole Ohjenuora, vaan se, ettei nuorisorangaistuksia ole tuomittu tarpeeksi. Myös Rikosseuraamuslaitoksen keskushallinto on huolissaan nuorisorangaistus määrrien hiipumisesta. Heidän tilastojen mukaan vuoden 2009 alkupuolella saapui vain neljä uutta käräjäoikeuksien tuomitsemata seuraamusta. Tavoitteena vuonna 2004 oli kuitenkin 300 nuorisorangaistusta vuodessa. Vuonna 2008 nuorisorangaistuksia toimeenpantiin vain 16 kappaletta. Suurimpana syynä vähäiseen määrään nähtiin olevan syyttäjien mielestä lain vaikea soveltaminen. (Rikosseuraamusvirasto 2009.)

Kontra-lehden (2008) artikkelin mukaan kriminaalihuoltotyöntekijä Sonja Holopainen oli sitä mieltä, että nuorisorangaistuksille olisi tilausta, mutta hän on ymmärtänyt, että tuomarit näkevät nuorisorangaistuksen viimeisenä vaihtoehtona ennen vankilaa. Hän itse näkee sen kuitenkin lyhyenä, tiiviinä ja tehokkaampana seuraamuksena kuin pitkän ehdollisen valvonnan. (Vesander 2008, 13.) Tuomioiden vähäinen määrä vaikuttaa suoraan siihen, että Ohjenuoraa ei käytetä. Lisäksi työntekijät, jotka käyttäisivät Ohjenuoraa sujuvasti, ovat vähissä. Tähän tietysti vaikuttaa myös työntekijöiden vaihtuvuus sekä työntekijöiden koulutus ja perehdyttäminen. Työntekijöillä ei ole rutiinia Ohjenuoran käytössä ja sen käyttö tuottaa hankaluuksia. Varsinkin ne työntekijät, jotka eivät ole toimeenpanneet useita nuorisorangaistuksia, kokevat Ohjenuoran käytön haasteelliseksi.

Kihlakunnansyyttäjä Antti Virtanen peräänkuuluttaa Kontra-lehdessä (2008) hyvää yhteistyötä poliisin, sosiaalitoimen ja nuorisorangaistuksen toimeenpanijoiden kanssa, jotta nuorisorangaistusmäärät saataisiin nousuun. Hän myös muistuttaa, että kyse on kuitenkin nuoren tulevaisuuteen vaikuttavasta ratkaisusta, langetetaanko ehdoton vankeusrangaistus vai siviilissä suoritettava vankeusrangaistus. (Virtanen 2008, 16.) Yhtenä ratkaisuna nuorisorangaistusten vähäiseen määrään voisi olla tuomittavien ikärajan nostaminen, jolloin potentiaalisten nuorisorangaistusasiakkaiden määrä kasvaa. Myös Tiina Vogt-Airaksinen on samoilla linjoilla Kontra-lehden artikkelissa (Kontra 2008).

Muutama haastateltavista toi esille kaipuun vertaistuesta Ohjenuoran käytössä sekä yleisesti nuorisorangaistuksen toimeenpanossa. He halusivat keskustella kokemistaan ongelmista ja vaikeuksista sekä jakaa oivalluksiaan muiden työntekijöiden kanssa. Nykytilanteessa erityisesti pääkaupunkiseudun ulkopuolella olevissa toimistoissa työntekijät kokevat olevansa yksin ja kokeilevat oikeita toimintametoodeja erehdyksen ja oivalluksen kautta. Mielestämme nuorisorangaistusta toimeenpanevat työntekijät voisivat hyötyä yhteisistä tapaamisista, jolloin he voisivat keskustella toimeenpanosta ja siihen liittyvistä ongelmista sekä saada vertaistukea. Pääkaupunkiseudun yhdyskuntaseuraamustoimistoilla onkin ollut keskenään tapaamisia nuorisorangaistukseen liittyen. Muualla toimistojen kesken tällaista toimintaa ei ole ollut. Toisena vaihtoehtona voisi olla jonkinasteinen parityöskentelykäytäntö nuorisorangaistuksen toimeenpanossa, jolloin työntekijä saisi tukea työhönsä heti. Tämä myös lisäisi Ohjenuoran käytön osaavien työntekijöiden määrää, joka osaltaan helpottaisi nuorisorangaistuksia toimeenpanevien työntekijöiden työtaakkaa.

Ohjenuorassa on toimintaohjeet jokaisen osion ja tehtävän alussa. Tästä huolimatta ensimmäisiä kertoja Ohjenuoraa läpikäyvä työntekijä joutuu käyttämään paljon aikaa materiaaliin perehtymiseen, jotta hän osaisi käyttää tehtäviä oikein. Vaikka Ohjenuorassa on vaihtoehtoisia tehtäviä eri asioiden käsittelyyn, niin silti siinä olisi voitu ottaa enemmän huomioon nuo-

ren erityistarpeet, kuten lukihäiriö tai muu oppimisen vaikeus. Työntekijät joutuvat nyt itse muokkaamaan tehtävät asiakkaille sopiviksi. Tämänkin asian tiimoilta parityöskentelyn lisääminen nuorisorangaistuksen toimeenpanossa hyödyttäisi sekä asiakasta että työntekijää.

Verrattuna aikaan ennen Ohjenuoraa tilanne on onneksi muuttunut parempaan suuntaan. Esimerkiksi Lindfors on pohtinut (1996) työntekijöiden persoonan vaikuttaneen liiaksi valvonnan sisältöön (Lindfors 1996, 43). Lindforsin julkaisun jälkeen on tullut useita enemmän tai vähemmän strukturoituja materiaaleja työntekijöiden avuksi. Ohjenuoran hyvä ominaisuus on siinä, että se antaa työntekijälle mahdollisuuden käyttää omaa persoonaa työssään, mutta se ei kuitenkaan vie liikaa huomiota käsiteltävältä asialta. Ohjenuoran voidaan nähdä tasapuolistavan asiakkaiden asemaa ja työskentelyn sisältöä riippumatta siitä kuka hänen työntekijänsä on.

Rangaistuksen suorittaminen ja sosiaalityön yhdistäminen on näkemyksemme mukaan mahdollista yhdyskuntaseuraamustyössä. Ohjenuora perustuu paljolti sosiaalityössä käytettäviin menetelmiin, joten olisi kummallista, jos Ohjenuoraa käyttäessä ei tehtäisi sosiaalityötä. Työntekijät kokivat tekevänsä sosiaalityötä vaikka Rikosseuraamuslaitoksen ensisijainen tehtävä on yhdyskuntaseuraamusten toimeenpano. Voidaan siis tulkita, että ainakin Ohjenuoraa käytettäessä työntekijä pystyy työskentelemään sosiaalityön menetelmiä käyttäen, mutta silti toimeenpanemaan yhdyskuntaseuraamusta.

Ohjenuorassa olevissa tehtävissä on jonkin verran päällekkäisyyksiä. Esimerkiksi päihdekeskusteluissa käsitellään samoja asioita kuin liikenne tai rikoskeskusteluissa. Tämä päällekkäisyys saattaa vaikeuttaa työntekijän työtä siten, että työntekijällä menee enemmän aikaa korvaavan tehtävän etsimiseen tai nuori saattaa turhautua asioiden uudelleen käsittelyyn. Luvussa 5 kerroimme Ohjenuorasta ja siitä, että eri keskustelujen teemat ovat lomittain joissakin osalueissa. Asioiden kertauksen tarkoituksena on kuitenkin se, että nuori oppisi yhdistämään eri asioiden vaikutuksia toisiinsa.

Oman vaikeutensa Ohjenuoran käyttöön tuo toista kertaa nuorisorangaistusta suorittava. Jos nuori tuomitaan toisen kerran nuorisorangaistukseen ja keskustelut ovat käyty ensimmäisen tuomion yhteydessä huolella, niin keskusteluja on hankala syventää. Tuloksienkin mukaan työntekijät ovat käyttäneet omaa luovuuttaan asian ratkaisemiseksi. Nähdäksemme työntekijöiden ei kuitenkaan tulisi joutua näkemään niin paljon vaivaa tehtävien syventämiseksi. Tuomion pituudet tietysti vaikuttavat suuresti siihen kuinka syvällisesti tai mitä keskusteluja nuoren kanssa käydään.

Ohjenuora on kuitenkin kaiken kaikkiaan koettu olevan hyödyllinen työväline. Se antaa rajoja ja raamit työskentelylle, mutta työntekijällä on kuitenkin mahdollisuus käyttää sitä joustavas-

ti. Myös Keisalan ja Marttusen tutkimuksen (Nuorisorangaistus II Toimeenpano ja vaikuttavuus, 2007) mukaan Ohjenuora antaa hyvän rakenteen ja suunnitelman toimeenpanon sisältöön. (Keisala ja Marttunen 2007, 24.) Kaikki työntekijät olivat käyttäneet Ohjenuoran tehtäviä myös muidenkin kuin nuorisorangaistusasiakkaiden kanssa, sillä he olivat kokeneet tehtävät hyödyllisinä. He olivat kokeneet pääsevänsä tehtäviä tekemällä nopeammin kiinni asiakkaan tilanteeseen ja he saivat sitä kautta myös suunnan työskentelylle. Samaa oli tullut ilmi myös Väkiparran ja Marttusen tutkimuksessa valvonnasta nuorten rangaistuksena (Väkiparta ja Marttunen 2009, 39). Mielestämme uuden työntekijän työhön perehdyttämisessä voisi kiinnittää huomiota myös Ohjenuoran moniin mahdollisuuksiin. Työntekijöitä tulisi kannustaa käyttämään Ohjenuoraa, vaikkei heillä olisikaan nuorisorangaistusasiakkaita.

10 LOPUKSI

Oli mielenkiintoista käydä haastattelemassa työn tiimoilta työntekijöitä ja he olivatkin erittäin innokkaita kertomaan työstään sekä käyttämistään menetelmistä. Haastatteluaikojen sopiminen haastateltavien kanssa sujui vaivattomasti ja aikataulussa pysyen.

Vaikka aihe on sinänsä mielenkiintoinen ja käytännönläheinen, oli meillä hiukan epäkiitollinen tilanne tutkimusaiheemme vuoksi. Aloitettuamme työskentelyn ilmestyi Marttusen laaja tutkimus nuorisorangaistuksesta. Tämä tietysti vaikutti motivaatioomme tehdä opinnäytetyötämme. Haastattelut ja aineiston kerääminen ei itsessään ollut vaikeaa, mutta tutkimusongelmiin vastaaminen ilman kunnollista aineistoa oli todella työlästä ja aikaa vievää.

Voimme todeta, että Ohjenuora on lunastanut paikkansa työskentelyvälineenä, mutta vähäiset nuorisorangaistustuomiot vaikeuttavat Ohjenuoran käyttöä siinä tarkoituksessa, mihin se on tarkoitettu. Pistää miettimään, että jos Ohjenuoraa olisi ollut mahdollisuus käyttää aktiivisesti nuorisorangaistuksessa vuodesta 2005 lähtien, niin olisi sitä varmasti jo tutkittu ja kehitetty suuntaan jos toiseen.

LÄHTEET

- Bonta, J. 2003. Rikoksentekijöiden kuntouttaminen - tutkimuksesta käytäntöön. Teoksessa What works - Mikä toimii vankeinhoidossa ja kriminaalihuollossa? 1/2003, 52 - 64. Vantaa: Dark
- Chichester, W. 2005. Social problem solving and offending: evidence, evaluation and evolution.
- Farbring, C, Åke. VKM- Viisi keskustelua muutoksesta- ohjelmakäsikirja. Kriminmaalihuollon versio, maaliskuu 2006.
- Honka, O. 2005. What Works? Kontra 5:2005.
- Karvinen, S. 1993. Teoksessa Monisärmäinen sosiaalityö. Granfelt, R., Jokiranta, H., Matthies, A-L., Pohjola, A. Sosiaaliturvan keskusliitto. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino.
- Keisala, H., Marttunen, M. 2007. Nuorisorangaistus II. Toimeenpano ja vaikuttavuus. Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos. Helsinki: Hakapaino.
- Kiehelä, H., Tyni, S., 2009. Vaikuttavuuden mittaaminen rikosseuraamusten arvioinnin haasteena. Teoksessa Rantanen, T.(toim.) Kuntoutus, vaikuttavuus ja kehittäminen. Näkökulmia rikosseuraamusalan työn kehittämiseen. Laurea-ammattikorkeakoulun julkaisusarja A-66. 2009, 9 - 41. Vantaa: Edita Prima.
- Kontra. 2008. Elvytystä lainuudistuksista. Kontra 3/2008, 13 - 14.
- Kriminaalihuoltolaitos. 2005. Nuorisorangaistuksen sisältökäsikirja. Ohjenuora. Rikosseuraamusalan käsikirjoja 2/2005. Helsinki.
- Kriminaalihuoltolaitos. 2006. Yhdyskuntaseuraamustyön kehittämisen linjaukset. Rikosseuraamusalan käsikirjoja 1/2006. Helsinki.
- Kriminaalihuoltoyhdistys. 2000. Työkalupakki, välineitä rikoksentekijöiden kanssa tehtävään työhön. Helsinki.
- Laine, M. 2007. Kriminologia ja rankaisun sosiologia. Rikosseuraamusalan koulutuskeskus Acta Poenologica 1/2007. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino.
- Liukko, E. 2006. Kuntouttavaa sosiaalityötä paikantamassa. Heikki Waris-instituutti/SOCCA.Yliopistopaino.
- Lindfors, S. 1996. SEVERI, Seikkailu, verkostot ja rikokset. Vankeinhoidon koulutuskeskuksen julkaisu 3/1996. Helsinki: Edita.
- Marttunen, M., Takala, J-P. 2002. Nuorisorangaistus 1997-2001. Uuden rangaistuslajin arviointi. Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos. Helsinki.
- McGuire, J. 2003. Loppupäätelmät: Tulevaisuuden näkymiä ja kysymyksiä. Teoksessa Järvenpää, R., Kempas. What works - Mikä toimii vankeinhoidossa ja kriminaalihuollossa? 1/2003, 105 - 106. Vantaa: Dark.
- Metsämuuronen, J. (toim.) 2006. Laadullisen tutkimuksen käsikirja. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino.
- Motiuk, L. 2003. Rikollista käyttäytymistä selittävät teoriat. Teoksessa Järvenpää, R., Kempas, M. (toim.) What works - Mikä toimii vankeinhoidossa ja kriminaalihuollossa? 1/2003, 11 - 36. Vantaa: Dark.

- Mänkkönen, K. 2007. Vuorovaikutus. Dialoginen asiakastyö. 1, painos. Helsinki: Edita
- Pietiläinen, E. ja Seppälä, H. 2005. Palveluohjaus asiakastyössä ja organisaatiossa. 3. Painos. Kehitysvammaliitto. Kopio Niini.
- Rantanen, T. 2009. Kuntoutus, vaikuttavuus ja ”sosiaalinen” Teoksessa Rantanen, T. (toim.) Kuntoutus, vaikuttavuus ja kehittäminen. Näkökulmia rikosseuraamusalan työn kehittämiseen. Laurea-ammattikorkeakoulun julkaisusarja A-66. 2009, 107-123. Vantaa: Edita Prima.
- Rostila, I. 2001. Tavoitelähtöinen sosiaalityö. Voimavarakeskeisen ongelmanratkaisun perusteet.. Jyväskylä: Kopijyvä.
- Seikkula, J. 1994. Sosiaaliset verkostot. Ammattiauttajan voimavara kriiseissä. Kirjayhtymä OY. Tampere: Tammerpaino.
- Tuomi, J. Sarajärvi, A. 2002 Laadullinen tutkimus ja sisältöanalyysi. Kustannusosakeyhtiö Helsinki: Tammi.
- Uusimäki, M. 2005. Perhetyö palvelujärjestelmässä. Teoksessa Reijonen, M.(toim.) Voimaa perhetyöhön. Keuruu: Otavan kirjapaino. 17-42
- Vesander, U. 2008. Harvinainen mutta toimiva seuraamus. Kontra 3/2008, 12 - 13.
- Virtanen, A, 2008. Nuorisorangaistus - unohdettu mahdollisuus? Kontra 3/2008, 16 . 17.
- Väkiparta, H. ja Marttunen, M. 2009. Valvonta nuorten rangaistuksena. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimustiedonantoja 95. Helsinki: Hakapaino.

Sähköiset lähteet

- A 1990/1259. Asetus yhdyskuntapalvelusta. 28.12.1990/1259. Viitattu 24.04.2010.
<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1990/19901259>
- Hurme, H. 2006. Teemahaastattelu: haastattelusta analyysiin. Jyväskylän yliopiston verkko-materiaali. Viitattu 12.09.2007.
www.jyu.fi/erillis/agoracenter/tutkimus/soca/ajankohtaista/Hurme.ppt
- IFSW. 2005. Sosiaalityön määrittely. International Federation of Social Workers. Sosiaalityöntekijöiden kansainvälinen liitto. Viitattu 19.09.2007.
<http://www.ifsw.org/en/p38000408.html>
- Kansalaisyhteiskunta 2000- hanke. Nuorten elinolot - tutkimus. Viitattu 16.05.2010.
<http://www.alli.fi/k2000/elinolot/lisa3.html>
- L 2004/1196. Laki nuorisorangaistuksesta 21.12.2004/1196. Viitattu 23.04.2008.
<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2004/20041196?search%5Btype%5D=pika&search%5Bpika%5D=nuorisorangaistus>
- L. 767/2005. Vankeuslaki. 23.09.2005/767. Viitattu 24.04.2010.
<http://www.finlex.fi/fi/laki/smur/2005/20050767?search%5Btype%5D=pika&search%5Bpika%5D=vankeuslaki>
- Martinson, R. 1974. "What Works? - Questions and Answers About Prison Reform," Viitattu 20.04.2010.
http://www.nationalaffairs.com/doclib/20080527_197403502whatworksquestionsandanswersaboutprisonreformrobertmartinson.pdf

Raino Lavikkala. Haaste. Vankeuden vaihtoehtoja vai yhdyskuntaseuraamuksia? Viitattu 03.04.2020.

<http://www.haaste.om.fi/38676.htm>

Rikosseuraamuslaitos. 2010a. Kuntouttava toiminta. Viitattu 12.03.2010.

<http://www.rikosseuraamus.fi/15982.htm>

Rikosseuraamuslaitos. 2010b. Historia. Viitattu 12.03.2010.

<http://www.rikosseuraamus.fi/15140.htm>

Rikosseuraamuslaitos. 2010c. Rikosseuraamuslaitos. Viitattu 12.03.2010.

<http://www.rikosseuraamus.fi/49146.htm>

Rikosseuraamuslaitos. 2010d. Arvot. Viitattu 12.03.2010.

<http://www.rikosseuraamus.fi/49204.htm>

Rikosseuraamuslaitos. 2010e. Toimipaikat. Viitattu 12.03.2010.

<http://www.rikosseuraamus.fi/49170.htm>

Rikosseuraamuslaitos. 2010f. Yhdyskuntaseuraamusten toimeenpano. Viitattu 12.03.2010.

<http://www.rikosseuraamus.fi/49254.htm>

Rikosseuraamuslaitos. 2010g. Seuraamukset. Viitattu 12.03.2010.

<http://www.rikosseuraamus.fi/49172.htm>

Rikosseuraamuslaitos. 2010h. Nuorisorangaistuksen sisältö ja suorittaminen. Viitattu 12.03.2010.

<http://www.rikosseuraamus.fi/30104.htm>

Rikosseuraamuslaitos. 2010i. Nuorisorangaistus. Viitattu 12.03.2010.

<http://www.rikosseuraamus.fi/15137.htm>

Rikosseuraamuslaitos. 2010j. Nuorisorangaistuksen tehtävät ja ohjelmat. Viitattu 07.04.2010.

<http://www.rikosseuraamus.fi/33298.htm>

Rikosseuraamuslaitos. 2010k. Organisaatio. Viitattu 14.03.2010.

<http://www.rikosseuraamus.fi/49205.htm>

Rikosseuraamuslaitos. 2010L. Muu sosiaalinen kuntoutus. Viitattu 07.04.2010.

<http://www.rikosseuraamus.fi/5030.htm>

Rikosseuraamuslaitos. 2010M. Toimintaohjelmat. Viitattu 07.04.2010.

<http://www.rikosseuraamus.fi/49255.htm>

Rikosseuraamuslaitos. 2010n. Ehdollisesti rangaistujien nuorten valvonta. Viitattu 24.04.2010.

<http://www.rikosseuraamus.fi/15136.htm>

Rikosseuraamusvirasto. 2008. Rikosseuraamusalan ohjelmatyön linjaukset. Viitattu 07.04.2010.

<http://www.rikosseuraamus.fi/uploads/y98fikdy4.pdf>

Rikosseuraamusvirasto. 2009. Nuorisorangaistusmäärät huolestuttavat. Rikosseuraamusviraston tiedote 13.08.2009. Viitattu 16.05.2010.

<http://www.rikosseuraamus.fi/47571.htm>

Rikoksentorjuntaneuvosto. 2009a. Oikeusministeriön lausuntoja ja selvityksiä 2009:3. Viitattu 07.04.2010.

<http://www.rikoksentorjunta.fi/46170.htm>

Rikoksentorjuntaneuvosto. 2009b. Viitattu 07.04.2010.

<http://www.rikoksentorjunta.fi/3938.htm>

Routio, P. 2005. Tuotetiede. Taideteollinen korkeakoulu. Virtuaaliyliopisto. Viitattu 20.09.2007.
http://www.uiah.fi/virtu/materiaalit/tuotetiede/html_files/1364_empiir.html#teemahaas

Saaranen, A. Puusniekka, A. 2006. KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto. Viitattu 19.09.2007.
<http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/>

Sosiaaliportti. 2010. Lastensuojelun käsikirja. Viitattu 15.03.2010.

<http://www.sosiaaliportti.fi/fi-fi/lastensuojelunkasikirja/tyoprosessi/avohuolto/muuttukitoimet/perhetyo/>

Kuntoutusselonteko 2002. Sosiaali- ja terveysministeriö. Viitattu 5.4.2010.
<http://pre20031103.stm.fi/suomi/eho/julkaisut/kuntselonteko2002/kselte02.pdf>

Julkaisemattomat lähteet

Lumme, T. 2009 Puhelinkeskustelu kriminaalihoitotyöntekijän kanssa 10.11.2009. Kriminaalihoitolaitos Lahden aluetoimisto.

Rikosseuraamusalan koulutuskeskus. 2008. Motivoiva haastattelu ja Rikoksesta puhuminen-koulutus 3-5.9.2008 ja 29-30.9.2008. Laukkio, Iiris ja Vähäkoski, Ritva

Vogt-Airaksinen, T. 2007. Tilastomateriaali. Vastaanottaja Niinimäki, T. Lähetetty 06.09.2007. Viitattu 23.11.2007. Yksityinen sähköpostiviesti.

LIITTEET

LIITE 1: SÄHKÖPOSTI TOIMISTOJEN JOHTAJILLE

Hei!

Olemme kaksi rikosseuraamusalan opiskelijaa. Teemme opinnäytetyötä ja aiheenamme on nuorisorangaistuksen rikoskeskustelut. Keräämme aineistoa työhömmä haastatteleamalla Kriminaalihuoltolaitoksen työntekijöitä Helsingistä, Espoosta, Vantaalta, Oulusta, Tampereelta ja Turusta.

Haluaisimme haastatella työntekijöitä, jotka ovat työnsä puolesta käyttäneet nuorisorangaistuksen rikoskeskusteluja.

Jos toimistollanne on henkilöitä, jotka olisivat suostuvaisia noin tunnin kestävään haastatteluun, niin olisimme kiitollisia ja toivoisimme yhteydenottoa. Toivoisimme, että haastattelut voitaisiin suorittaa loka- marraskuun aikana.

Mikäli teille tulee joitakin kysymyksiä tai haluatte lisätietoa, niin voitte olla yhteydessä meihin.

Ystävällisin terveisin,
Johanna Vakkuri ja Tanja Niinimäki

LIITE 2: TEEMAHAASTATTELURUNKO

Työntekijän taustaa ja työhistoria:

Miten kauan on ollut Kriminaalihuoltolaitoksen palveluksessa?
Kuinka pitkään on tehnyt töitä Nr:n kanssa?

Asiakastyö:

Miten arvelee Khl:n asiakastyön muuttuneen viime vuosina?
Mistä arvelee sen johtuvan?
Miten kokee pystyvänsä käyttämään omaa harkintaansa asiakastyössä?

Kokeeko tekevänsä sosiaalityötä vai toimeenpanee ko rangaistusta vai tasaisesti molempia?
Missä suhteessa?

Mitä ajattelee siitä, että rangaistusten toimeenpanon rooli on valtiollistumisen myötä nostettu aiempaa enemmän esiin. (Kysytään vain pitkään työskenneiltä)

Miten kokee voivansa käyttää sosiaalityön menetelmiä ja toimia asiakaslähtöisesti?
Mitkä arvot ohjaavat työskentelyäsi?
Millaisia työmenetelmiä käytät asiakastyössä?

Ohjenuora; strukturoitu materiaali

Miten kokee, että strukturoitu materiaali vaikuttaa työn tekemiseen?
Onko strukturoitu materiaali tuonut jotain muutoksia työn tekemiseen tai työtapoihin asiakkaan kanssa? Jos niin, mitä muutoksia?

Ohjenuora:

Mistä asti on käyttänyt Ohjenuoraa?
Mitä keskusteluja Ohjenuorasta olet käyttänyt?
Onko joidenkin teemojen kohdalla jokin keskustelun osista keskeisempi?
Etenevätkö asiakaskeskustelut käytännössä sillä tavoin kuin ohjenuora ohjeistaa?
Onko jokin keskustelu osoittautunut käytännössä muita toimivammaksi tai haasteellisemmaksi?
Käydäänkö kaikkien nuorisorangaistusasiakkaiden kanssa läpi kaikki rikoskeskustelut? Miten valitset käytettävät teemat?
Miten hyödynnät rikoskeskusteluja käytännössä?
Painottuuko käytännössä keskustelun yleinen osa, henkilökohtaisempi osa tai tehtävät?
Hyödynnätkö Ohjenuoraa muissa työmuodoissa?
Kehitysideoita